

STRIP

Prijs f5.95/Bfr.110

TARDI & CÉLINE BERT BUS STOPT RIKKI EN WISKE

Jaargang 23 nummer 4

's werelds oudste
stripinformatieblad

verschijnt 10 x per jaar

Betapress

zorgt er voor dat uw strips in de winkels liggen.

verhalen en legenden

ROSK

het leghedraalenkerkhof

LOHMEYER

LECHT KUIJ

HET ALIBI

ATHLETIC CITY

EEN PA...

DOMMEL

JE BENT ONWEERSTAANBAAR

Collectie Charlie 24

TRISTAN

FRANCOIS

HET EILAND VAN DE DRIE KONINGEN

KOGARATSU

DOUBUTSUN

Collectie Charlie 1

LE TENDRE LOISEL

Garfield

leert de liefde

Disney

SEAVENTH

van H DUCK

DEEL 2

SAMBER

Minder is meer

Clément

DE PURPEREN MIST

VINK

LECHT KUIJ

DE AVONTUREN VAN URBANUS

DE KLEINE TIRAN

RECHT

ROBERT LOHMEYER

DE STEEN

VIX

KISLER

archie cash 15

VILLA DUISTERNIS

Rechtshand & Verrekening

HET MYST

VAN DE GROTE PIRAA...

ASTORIA

EN DE BELGEN

Lady in blue

BILAL

RATAPLAN

DE MASCOTTE

DE FLATER-SAGA

100%

Fransje

betapress bv

marketing, import en distributie van tijdschriften

Jaargang 23 januari 1990 nummer 4 (231)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een
onafhankelijke redactie in opdracht van Het
Stripschap. De verantwoordelijkheid voor
de artikelen berust bij de auteurs

Redactie

Hans Duncker, Eric de Graaf,
Arco van Os, Hans Pols

Medewerkenden

Ben Bits, Ruud Booms, Patriek Bremmers,
Jac Drewes, Michel Kempeneers,
Michel Nadorp, Ernst Pommerel,
Koos Schulte, Rich Thomassen,
Rudy Vrooman.

Redactie-adres

Stripschrift
Postbus 9808
1006 AM Amsterdam
Telefoon 020 - 15 80 67

Abonnementen

Voor abonnementen kunt u terecht bij
Uitgever Het Stripschap
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon 020 - 85 22 29
f52,50 lid-abonnee
f55,00 donateur-abonnee
Postbank 20 99 48 of
ABN-bank 54 89 74 330
ten name van Stripschrift, Amsterdam
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk
twee maanden voor het aflopen van een
abonnementsjaar

Reprorecht

Het overnemen, evenals het vermenig-
vuldigen van artikelen en illustraties is slechts
geoorloofd na schriftelijke toestemming van
de redactie

Advertenties

Voor de opgave van advertenties en het
opvragen van de tarieven contact opnemen
met de redactie van Stripschrift

Druk

Drukpartners, Amsterdam

Omslag

Jacques Tardi

Redactioneel

Stripschrift kan terug kijken op een geslaagd jaar. We verschijnen regelmatig en weten het nog steeds vol te houden. In het abonneebestand zit een stijgende lijn en veel lezers ontdekken of herontdekken ons door de losse verkoop. Wij zijn op de goede weg.

Het is vervelend om de euforie te drukken, maar door deze positieve geluiden zouden wij bijna vergeten dat het stripverhaal betere tijden heeft gekend. We hebben het er eerder over gehad. De glorie tijd van Robbedoes en Kuifje is voorbij. In Frankrijk houden gerenommeerde bladen als Pilote en Circus op te bestaan en in ons land kan de situatie ook niet rooskleurig genoemd worden. De formule van de wekelijkse afleveringen staat op de helling.

Is het gedaan met het stripblad en behoren wij stripliefhebbers tot een uitstervend ras? Tardi denkt van wel. In een boeiend vraaggesprek laat de schepper van Isabelle Avondrood zich uit over de toekomst van het beeldverhaal. Hij praat over zijn plannen en belicht de kritiek die hij ondervond na het illustreren van Céline's 'Reis naar het einde van de nacht'.

Patriek Bremmers en Michel Nadorp interviewden Henri Goldsmann; één van de weinige Nederlanders die door wisten te dringen tot de tekentafels van Walt Disney. Een interessant artikel met een zeer verrassende ontknoping, waaruit blijkt dat toch niet alles goud is wat blinkt.

Kortom, weer een veelzijdig nummer, zoals u dat gewend bent van 's werelds oudste stripinformatieblad.

Inhoud

- 4 **MEN KAN NIET OM CÉLINE HEEN** Eric de Graaf/Michel Kempeneers
- 10 **RIKKI EN WISKE IN CHOKOWAKIJE** Michel Kempeneers
- 13 **BITS & PIECES** Ben Bits
- 14 **MOEBIUS? WIE IS DAT?** Patriek Bremmers/Michel Nadorp
- 17 **DE LANGE VLUCHT VAN BERT BUS** Koos Schulte
- 20 **BAREFOOT GEN: WAT DE BOM ONS KAN LEREN** Hans Pols
- 22 **BOEKEN**
- 27 **DE BUITENGEWONE AVONTUREN**
- VAN EMIEL MOLENSLOOT** Jacques Tardi
- 31 **ACTUALITEITEN**
- 34 **STARS EN STRIPS** Michel Nadorp

**Jacques
TARDI**

door **ERIC DE GRAAF** en **MICHEL KEMPENEERS**

MEN KAN NIET ON

De door Tardi geïllustreerde editie van Céline's meesterwerk *Reis naar het einde van de nacht* **is ondanks de kritiek van puristen zowel commercieel als artistiek een groot succes.**

Ter gelegenheid van de Nederlandse uitgave was Jacques Tardi in Amsterdam. In het kantoor van uitgeverij Van Oorschot spraken wij met de tekenaar die in meer dan 400 tekeningen zijn visie van de 'reis' geeft.

Van de geïllustreerde versie van *Reis naar het einde van de nacht* **zijn in het Franse taalgebied meer dan 100.000 exemplaren verkocht. Vindt u het belangrijk om voor een groter publiek te werken?**

Ik mag niet klagen over het succes van *Reis naar het einde van de nacht*, maar de albums van *Isabelle Avondrood* en *120, rue de la Gare* verkochten ook heel goed, zo'n 80.000 exemplaren. Daar ligt het niet aan. Bijzonder aan dit boek is dat wij het succes niet verwacht hebben. Wij hadden niet gedacht dat mijn publiek de overstap zou wagen. Het is nu eenmaal geen strip en ik sta bekend als striptekenaar. De mensen die deze versie kopen, zijn de liefhebbers van **Céline**, de liefhebbers van illustraties en ook de liefhebbers van *Isabelle Avondrood*.

Het grote probleem is natuurlijk de combinatie van tekeningen en literatuur. Het stoort veel mensen dat een tekenaar – en dan nog wel een striptekenaar – een beroemd literair werk illustreert. Deze mensen zijn van mening dat tekst en tekeningen niet samengaan. De Italiaanse uitgever bijvoorbeeld heeft bezwaren tegen de tekeningen en wil het boek vooralsnog niet op de markt brengen. Céline heeft zijn boeken niet geschreven met het idee voor ogen dat ze ooit geïllustreerd zouden worden, maar bij zijn leven is er al een geïllustreerde versie van *Reis naar het einde van de nacht* verschenen. Hij had dus geen principiële bezwaren tegen illustraties. Céline heeft zelfs geprobeerd om het manuscript aan Hollywood te verkopen met de bedoeling er een film van te laten maken. Dat is op niets uitgelopen, maar het

is duidelijk dat hij niets tegen bewerkingen had.

Een van de dingen die altijd aangehaald worden, is dat de tekeningen de mensen belet om een eigen voorstelling van het verhaal te maken. Wat moet men dan wel niet van de film denken? Veel mensen kunnen, naar ze zeggen, *Reis naar het einde van de nacht* niet langer lezen zonder mijn tekeningen voor zich te zien. Ze verwijten mij dat ik *Bardamu* een gezicht gegeven heb.

Met *Nestor Burma* overkwam mij precies hetzelfde. Velen hadden hem anders voorgesteld, dat is logisch, maar ik ben natuurlijk wel verplicht de hoofdfiguren een gezicht te geven. Ik geef simpelweg mijn visie.

Wat mij zou interesseren is een nieuwe versie van *Reis naar het einde van de nacht*, getekend door een andere auteur. Ik ben heel benieuwd hoe een andere tekenaar *Bardamu* zou uitbeelden. *Bardamu* is verwant aan *Morgendauw* en *Arthur Toch*; personages die ik eerder getekend heb en ongeveer dezelfde karaktertrekken hebben. Zij staan alleen en volkomen verloren in deze wereld en worden door de gebeurtenissen

I CÉLINE HEEN

onder gesneeuwd. Zij zijn verbijsterd door wat er met hen en om hun heen gebeurt. Ze ondergaan dit echter niet als simpele idioten, maar begrijpen dat alles volkomen langs hun heen gaat, zonder dat zij daar iets aan kunnen doen.

Ik heb een zwak voor dit soort figuren, daarom zijn er ook zo veel overeenkomsten tussen Bardamu, Morgendauw en Toch.

Wilt u met *Reis naar het einde van de nacht* **een ander publiek bereiken?**

Ja, inderdaad. Er zijn natuurlijk mensen die mij vragen een afbeelding van Isabelle Avondrood in *Reis naar het einde van de nacht* te tekenen, maar over het algemeen bereik ik nu een ander publiek; mensen die met literatuur bezig zijn en een brede belangstelling hebben. Hoewel het nu minder is dan vroeger, bestaat het grootste deel van het strip-

publiek nog altijd uit kleine kinderen en ik richt mij niet tot deze groep. Mijn publiek bestaat voor het grootste gedeelte uit mensen van mijn leeftijd en jongeren van in de twintig. Ik ken mijn publiek niet persoonlijk.

Bent u aan *Reis naar het einde van de nacht* **begonnen uit** interesse voor Céline **of zijn de geruchten dat u de buik vol heeft van**

strips juist?

Ik ben aan dit project begonnen uit interesse voor het werk van Céline. Ik maak al 20 jaar strips en ik houd nog steeds veel van dit expressie-middel. Ik heb er echt nog niet genoeg van en zal zeker nog nieuwe strips maken, maar het is altijd goed met iets anders bezig te zijn. Momenteel werk ik bijvoorbeeld aan schilderijen op een heel groot formaat. Als je een tijd met strips bezig bent, voel je de behoefte om te ontsnappen aan het kleine formaat.

Maar om terug te komen op *Reis naar het einde van de nacht*; het is geen nieuw project. Ik loop al zo'n 10 jaar rond met dit idee. Mijn eerste gedachte was om het in stripvorm uit te brengen, maar ik realiseerde me al snel dat dit teveel technische problemen gaf. De tekst zou ingekort en aangepast moeten worden en dit leek mij niet mogelijk zonder afbreuk te doen aan het origineel. In de tussentijd is *Futuropolis* een onderdeel van Gallimard, een Franse uitgever, geworden. Dat heeft het werken vergemakkelijkt en versneld.

Céline is altijd een belangrijke invloed geweest...

Let op, niet Céline zelf, maar zijn werk. Céline is natuurlijk een interessante persoonlijkheid, maar wat zijn anti-semitisme betreft, waar men wel verplicht is om over te praten, die ideeën deel ik absoluut niet. Céline was een verwerpelijk mens, maar hij blijft een groot schrijver. Je hebt mensen die dat ontkennen, omdat hij een anti-semiet was. Dat is natuurlijk onzin. De kunstenaar en zijn oeuvre dienen afzonderlijk van elkaar beoordeeld te worden. Men kan niet om zijn werk heen en dat geldt niet alleen voor de Fransen. Natuurlijk had mijn werk niet dezelfde ontwikkeling doorgemaakt als ik het

oeuvre van Céline niet gekend had. Natuurlijk heeft Céline mij beïnvloed, dat spreekt ik niet tegen. Maar hij is slechts een van de vele schrijvers en artiesten die mij beïnvloed hebben. Ik heb nooit geheimzinnig gedaan over mijn inspiratiebronnen en invloeden op welk gebied dan ook, literair, grafisch, filmisch. Zelfs nu Céline een beetje uit het verdomhoekje begint te komen, durven veel schrijvers niet toe te geven dat zij door Céline beïnvloed zijn. Je voedt je met invloeden en je weet nooit wat er boven komt. Mijn kijk op de wereld en de mensen stemt over een met het cynische wereldbeeld van Céline, dat is waar.

Als ik dit werk 10 jaar eerder gemaakt had, toen het idee bij mij op kwam, zou ik het heel anders gedaan hebben. De ontwikkelingen die je door maakt, zijn altijd tijdgebonden. Dat kun je ook aan Isabelle Avondrood zien. Isabelle is geëvolueerd. Het is nu een heel ander personage dan in de eerste boeken. In de laatste Isabelle (*De tweekoppige drenkeling*) vind je veel meer dialogen dan in de vooraf-

gaande albums. Ik houd er van om mijn personages met elkaar te laten discussiëren.

Het taalgebruik in uw strips doet sterk aan Céline denken.

Céline probeerde het dagelijkse taalgebruik over te brengen naar het geschreven woord. Dat is een raakvlak met de strip. De strip vat het gesproken woord weer in balloons. Wij drukken ons niet altijd even nauwkeurig uit. Om het gesproken woord goed over te brengen, moet er aan geschaafd worden. Bovendien moet elk karakter het taalgebruik hebben dat bij hem past. Céline weet het dagelijkse taalgebruik geloofwaardig en vloeiend over te brengen naar het geschreven woord. Dit is hem gelukt door te transponeren en voortdurend aan de tekst te schaven. Het werk van Céline schept de illusie van het gesproken woord en dat is de kracht van een groot schrijver.

Hoe bent u te werk gegaan bij het illustreren?

Ik zie het niet als illustraties, maar als tekeningen. Om te beginnen maakt een illustrator al veel minder tekeningen. Zeg één per hoofdstuk. De illustrator belicht één bepaald fragment en gaat niet in op wat er in werkelijkheid gebeurt. Hij gaat uit van het principe dat

hij iets aan het verhaal toe moet voegen. Hij staat er een beetje naast en schept parallel aan het boek een eigen werk.

Mijn opzet is juist om tekeningen te maken die niets toevoegen, maar in direct contact staan met het verhaal en overeenstemmen met het ritme van de tekst. Door middel van dit ritme wil ik mijn visies weergeven. Ik probeer het gewenste effect te bereiken

door de tekeningen te plaatsen op de plekken die ik belangrijk vind. Je moet de tekeningen niet zien als losstaande plaatjes, maar als deel van het verhaal. De tekeningen moesten functioneel zijn. Ik heb mij dan ook niet laten leiden door de esthetiek van de lay-out, die ik volledig in eigen hand gehouden heb. Het heeft mij altijd gestoord dat een tekening in een strip geïsoleerd staat. De tekening is relevant omdat het door een ander plaatje voorafgegaan of opgevolgd wordt. Een tekening isoleren heeft volgens mij geen zin. Een tekening moet iets vertellen. Ik probeer echter nooit te ver te gaan, omdat ik geen beslag wil leggen op de sfeer.

Bent u van plan om nog meer boeken van tekeningen te voorzien?

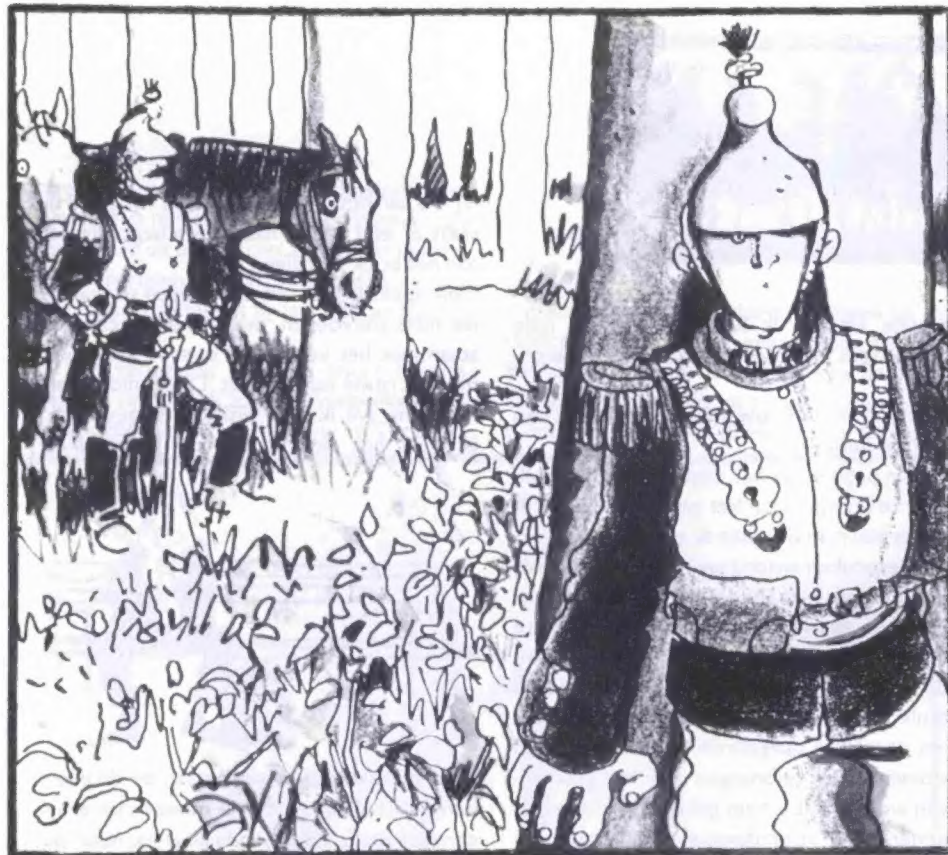
Ik wil mij niet in dit werk specialiseren. Ik doe het in principe alleen als het mij interesseert, zoals de omslag die ik voor een nieuwe vertaling van *Kafka* getekend heb. Ik zal natuurlijk geen fortuinen afslaan. Wat Céline betreft wil ik nog aan *Mort a Crédit* beginnen. *Casse-Pippe* heb ik al voltooid. Dan is het echt afgelopen. Nou ja, misschien *Guignol's band* nog.

De weduwe van Céline was heel tevreden over het resultaat.

Ja, ik heb haar toen ik aan dit werk begon mijn tekeningen getoond en uitgelegd waar ik mee bezig was, dat was haar nog niet helemaal duidelijk, en zij was er heel blij mee.

Hoe heeft u zich gedocumenteerd? Heeft u de plaatsen bezocht die in het boek behandeld worden?

Nee, dit lag totaal anders dan voor *120, rue de la Gare*. **Leo Malet** is een heel precies iemand. Je zou aan de hand van zijn boeken dezelfde weg door de stad kunnen volgen als de hoofdpersoon. Wat mij in het werk van Leo Malet trekt is de intrige en het verhaal.

U heeft eens gezegd dat 90% van alle strips waardeloos zijn.

Negentig procent van alle films, alle boeken, zijn waardeloos. Er is ongelooflijk veel kaf onder het koren en zeg nou zelf, u kent toch ook meer idioten dan sympathieke mensen? Nou dan. Als ik het getal van 90% noem, denk ik dat ik mij nog mild uit druk; 99% ligt misschien meer in de buurt. De schuld ligt voor een groot gedeelte bij de uitgevers. Tot voor kort liepen de strips uitstekend en de uitgevers hebben er misbruik van gemaakt door van alles uit te geven. Het verkocht, dus waarom niet? Dat ging een tijdje goed, maar de mensen kregen er genoeg van. Het stripverhaal is nooit volwassen geworden. Ik weet niet waaraan dit ligt, misschien zijn het de beperkingen van het medium. Als ik mij baseer op mijn ervaringen, moet ik constateren dat de strip niet langer de rol vervult die het vroeger had. Ik was geabonneerd op Kuifje en ik praatte er met mijn vriendjes de hele week over, totdat het nieuwe nummer uit kwam. Wij hadden geen tv, niets. Dat is nu compleet veranderd. De weekbladen zijn maandbladen geworden en er zijn ook veel bladen verdwenen. Pilote en Circus houden het voor gezien en dat is geen slechte zaak, integendeel. Je kunt de kinderen niet langer één keer per week twee pagina's voorschotelen. Ze zijn de tv-series gewend, over de kwaliteit zal ik het niet hebben, maar deze series worden dagelijks uitgezonden en de afleveringen zijn vrij lang. Ik zie eerlijk gezegd niet hoe het stripverhaal hier tegen moet concurreren. De lezers vernieuwen zich niet, dat geldt ook voor mijn publiek. De kinderen, de potentiële lezers zijn in andere zaken dan het beeldverhaal geïnteresseerd, videospelletjes, de televisie, noem maar op. Mijn kinderen zijn totaal niet in strips geïnteresseerd. Een van de eerste dingen die ik mijn zoontje van negen liet zien,

was Kuifje. Maar het deed hem niets. Het is mij niet gelukt om enige interesse over te brengen. De strip verliest terrein, maar er zal natuurlijk altijd een joch zijn dat Kuifje ontdekt.

Hij weet in krachtige lijnen een wereld neer te zetten die mij aan spreekt. De sfeer doet veel aan de 'film noirs' denken. Ik kan mij natuurlijk niet overal in vinden. Malet's romans hebben vaak een racistische onderton. De Arabieren zijn altijd de slechteriken en je kunt ze, zonder uitzondering, vinden in goedkope, louches hotels. Deze dingen hoeft ik natuurlijk niet over te nemen en dat doe ik dan ook niet.

Het is heerlijk ontspannend om er met mijn fotocamera op uit te trekken en mij goed te documenteren. De foto's gebruik ik om Malet's gedetailleerde beschrijvingen goed over te nemen. Ik vind het bijna rustgevend om de boeken van Leo Malet te bewerken. Ik weet hoe het verhaal af loopt en wie de moordenaar is en ik hoef mij alleen op het tekenen en de decors te concentreren. Je wordt overeind gehouden door een solide plot. Het is een geruststellende gedachte dat het verhaal niet gestoord kan worden door allerlei invallen.

Bij Céline gaat het om niet nader gedefinieerde buitenwijken: de *banlieue*. Ook als het om bestaande plaatsen ging, kwam het probleem van een exacte documentatie niet ter sprake. De elementen die ik nodig had om de 'banlieue' af te beelden had ik al tot mijn beschikking; ik woon in Parijs. New York heb ik meerdere malen bezocht. Een precieze documentatie was dus niet nodig.

Het enige probleem was Afrika, Kameroen om precies te zijn. Omdat ik daar nog nooit geweest ben en er helemaal niets van af wist, heb ik enkele boeken gekocht en wat oude foto's geraadpleegd.

De grote steden spelen een belangrijke rol in uw werk; New York, Parijs.

De stad in het algemeen, dat klopt. Ik woon in Parijs en het is dus logisch dat ik Parijs in mijn werk betrek. Als ik in Amsterdam woonde, zou ik mijn verhalen in Amsterdam situëren. De sfeer die de stad ademt, boeit mij, de architectuur, de verschillen tussen bepaalde wijken, de mensen, het leven in de stad.

Detective-verhalen, die ik graag lees, spelen meestal in de stad. Buiten de Eerste Wereldoorlog en het Afrikaanse intermezzo gaat dit ook voor *Reis naar het einde van de nacht* op. Persoonlijk ben ik niet weg van het platteland. Ik verveel mij er en je kunt er niets over vertellen. De combinatie platteland-oorlog

is nog te harden omdat er dan tenminste iets gebeurt (lacht). Het is wel grappig om een fragment uit *Reis naar het einde van de nacht* te citeren waar Bardamu, de hoofdpersoon, zich uit laat over de oorlog en het platteland: Om te beginnen (...) heb ik nooit iets voor het platteland gevoeld (...) maar met de oorlog erbij is 't niet om te harden.

Werkt u momenteel aan een bepaalde strip?

Op dit moment niet. Ik ben van plan om volgend jaar een verhaal over de Eerste Wereldoorlog, waar ik in *A Suivre* aan begonnen was, af te maken. Wat *Isabelle Avondrood* betreft, daar begin ik misschien volgend jaar aan, of anders het jaar daarop. In principe gaat de serie verder, ik weet niet voor hoe lang. Ik ben eigenlijk wel verplicht om verder te gaan, omdat ik zo midden in het verhaal gestopt ben. Misschien ben ik iets te hard van stapel gelopen.

Het is voor mij altijd moeilijk om een geschicht einde voor een verhaal te vinden. Daarom pas ik het systeem van feuilleton toe, dat mij toe staat verder te gaan in het volgende deel. Ik begin met een plan voor het verhaal dat echter voortdurend onderbroken en in de war geschopt wordt door allerlei invallen. Het wordt dan wel steeds ingewikkelder en moeilijker om het verhaal weer op het goede spoor te krijgen.

Al deze invallen vertalen zich in kleine grappjes. Ik vind het leuk om vrienden en kleine dingen in mijn tekeningen te verwerken. Sommige vrienden typeer ik in bepaalde rollen. **Etienne Robial** bijvoorbeeld in *I 20, rue de la Gare* en de Italiaanse schilders in *Isabelle en het monster* gebruik ik om het verhaal te vullen. De affiches zelf zijn trouwens historisch verantwoord. Ze maken deel uit van het decor.

In *Reis naar het einde van de nacht* beperkt zich dit tot het afbeelden van een neon-reclame voor *Futuropolis*, maar toch heb ik daarop kritiek gekregen. Men verweet mij een anachronisme, omdat *Futuropolis* in de twintiger jaren nog niet bestond.

Zoals gezegd vind ik het prachtig om onverwachte dingen te ontdekken en mijzelf te blijven ontwikkelen, nieuwe dingen toe te voegen en soms wat gewaagd bezig te zijn.

Het scenario voor de volgende *Isabelle* ligt klaar, héél nauwkeurig uitgewerkt, inclusief de dingen die ik niet mag vergeten. Het verhaal bevalt mij, maar het is al uitgewerkt en dat ontnemt mij een beetje de zin om het te tekenen.

RIKKI EN WISKE IN CHOCOWAKIJE

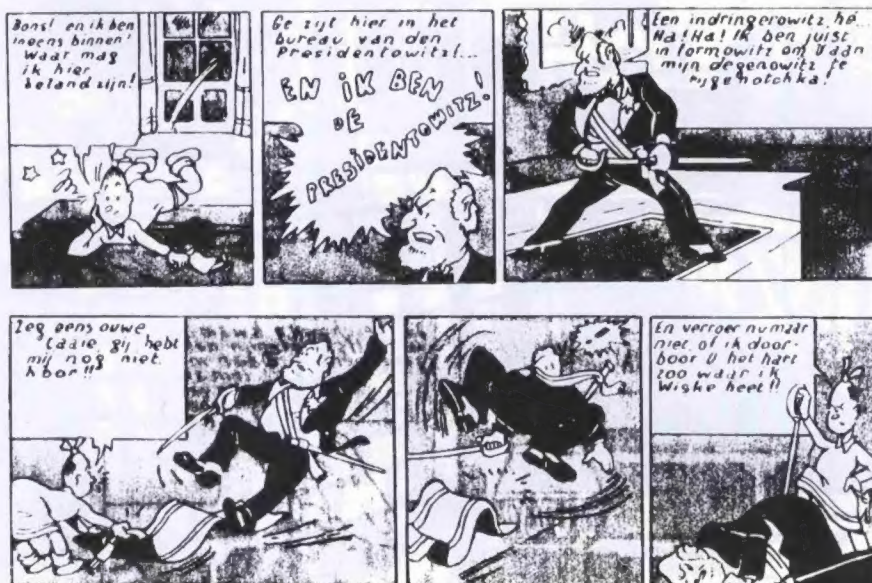
Rikki en Wiske in Chocowakije is het eerste van *De Avonturen van Suske en Wiske*, hoewel Suske er nog helemaal niet in voorkomt. Het album verscheen in 1946, toen reeds in de kenmerkende vorm die men later gemeenzaam de *Rode Reeks* is gaan noemen. Gezien het enorme commerciële succes dat *De Avonturen van Suske en Wiske* blijven kennen, kan men *Rikki en Wiske in Chocowakije* zonder meer beschouwen als de oorsprong van een gigantisch stripimperium. Een bloeiende brok stripgeschiedenis.

De eerste aflevering van de reeks *Suske en Wiske* verscheen op 30 maart 1945 in de Vlaamse krant *De Nieuwe Standaard* (tegenwoordig *De Nieuwe Gids*), zij het onder de titel *De Avonturen van Rikki en Wiske*. Vandersteen was zelf op het idee gekomen dat men niet moest beginnen zulke verhaaltjes onmiddellijk in boekvorm uit te geven, maar dat ze eerst dagelijks in kleine strookjes in een krant voorpubliceerd moesten worden. Een trefende illustratie van zijn commercieel inzicht, ook toen al. *De Avonturen van Rikki en Wiske* betekende meteen de grote doorbraak van Willy Vandersteen, zodat we waarschijnlijk mogen spreken van de eerste succesrijke Vlaamse krantestrip. Het verhaal liep tot 15 december van datzelfde jaar en liet het Vlaamse publiek kennismaken met Wiske, haar broer Rikki, tante Sidonie en (de verstrooide) professor Wargaren. Eigenlijk had Rikki in dit eerste verhaal ook Suske moeten heten. De uitgever vond dit echter geen geschikte naam en had hem, tot Vandersteens grote woede, op eigen houtje veranderd in Rikki. Bovendien vertoonde Rikki al te veel gelijkenis met *Kuifje* – liep ook hij niet rond in een pofbroek en met de karakteristieke kuif? – en vond Vandersteen hem wat te groot uitgevallen, zodat hij in alle stilte afgevoerd werd en in het volgende verhaal, *Het Eiland Amoras*, deed dan de echte Suske zijn intrede.

Enkele maanden later werd een albumversie op de markt gebracht. In tegenstelling tot de meeste andere *Sus en Wiske*-albums uit de beginjaren, werd *De Avonturen van Rikki en Wiske* nooit herdrukt. De volgende generaties moesten wachten tot het verhaal in 1970 opnieuw verscheen als bijlage in *Stripschrift* 13. In 1973 verzorgde uitgeverij *De Standaard* zelf een herdruk: in het zilveren jubileumboek van *Suske en Wiske* werd het album integraal herdrukt, volledig met steunkleuren en het originele titelblad. Twee jaar later kwam het album ook beschikbaar voor het grote publiek, als nummer 154 in de *Rode Reeks*, de reeks (in vierkleurendruk) zoals we ze vandaag de dag

nog kennen. Hiertoe werd het verhaal ingekleurd en voorzien van een hertekende omslag, bovendien met 'gecorrigeerde' spelling (lees: een soort Algemeen Beschaafd Nederlands). Gelieve trouwens op te merken dat, vanwege de standaard-uitvoering van de vierkleuren-albums, hier de nieuwe titel *Rikki en Wiske in Chocowakije* zijn intrede doet. Over het algemeen is het verhaal onder deze titel bekend.

Wellicht denkt de lezer dat hiermee de kous af is. Maar nee, het wordt nog mooier. Wie om het even welke albumversie van *De Avonturen van Rikki en Wiske* vergelijkt met de originele kranterversie, zal opmerken dat de kranterversie 240 stroken telt tegen 220 in het album. Dit betekent dus een verlies van vijf volle pagina's en is een gevolg van de manier waarop een *Suske en Wiske*-album vervaardigd wordt, namelijk in katernen van 8 pagina's. Er was te weinig materiaal voor een album van 64 pagina's, zodat het album ingekort moest worden tot 56 pagina's, het voorgaande veelvoud van 8

Links het origineel, rechts de hertekende versie

igantisch stripimperium

(55 pagina's + de titelpagina). Bovendien heeft Vandersteen heel wat tekeningen hertekend voor de eerste albumuitgave in 1946. Hij had daar natuurlijk zijn redenen voor. Om de logische opbouw van het verhaal niet te schaden, liet Vandersteen hier en daar een minder belangrijke scène gewoon weg.

Men kan evenwel de nodige vraagtekens plaatsen bij de manier waarop hij dit heeft gedaan. Wie immers album 154 uit de *Rode Reeks* gelezen heeft, is het wellicht opgevallen dat het verhaal op sommige plaatsen erg vreemd van structuur is. Een goed voorbeeld hiervan vinden we op bladzijde 15 (eigen nummering): Rikki zit in zijn hotelkamer te lezen en op de volgende pagina bevindt hij zich plots, zonder enige overgang, in een rijdende taxi. Een hoop analoge inconsequenties kan men trouwens ook vinden in de (eveneens ingekorte) *Rode Reeks*-versie van de albums uit de zogenaamde *Blauwe Reeks*, die Vandersteen tekende voor het weekblad *Kuifje*.

Het waarom van die breuken in het ver-

haal is nochtans eenvoudig te verklaren. Bij het doornemen van *De Avonturen van Rikki en Wiske* valt het op dat Vandersteen meestal volledige stroken heeft weggelaten... de gemakkelijkste oplossing natuurlijk. Verder knipte hij viermaal in het midden van een strook. Tweemaal hadden de overblijvende stukjes strook de gepaste lengte om samengeplakt te worden tot één nieuwe strook, in de twee andere gevallen tekende Vandersteen een extra vakje om de bewuste strook te vervolledigen. Voor de volledigheid: eenmaal ook voegde Vandersteen een verklarend tekstje toe aan een vakje. Jammer dat hij zich er zo gemakkelijk van af wilde maken.

Een andere reden waarom Vandersteen maar liefst 12 stroken hertekende voor de albumversie, is veeleer anecdotisch: de oorspronkelijke tekeningen waren zoekgeraakt en moesten vervangen worden om het album überhaupt te kunnen publiceren.

Enkele jaren geleden publiceerde de Antwerpse stripspeciaalzaak *Beo* een volledige versie van *Het Gouden Paard*, tot dat moment het enige verhaal uit de hierboven genoemde *Blauwe Reeks* dat nooit compleet in albumvorm verschenen was.

door

MICHEL KEMPENEERS

Het ging hier om een beperkte oplage, die inmiddels allang is uitverkocht. Toen een verzamelaar wat later opperde dat het toch interessant zou zijn de integrale kranterversie van *De Avonturen van Rikki en Wiske* eens te herdrukken, was *Beo* vrij snel voor dit idee gewonnen. Tot op dat ogenblik konden de Vandersteen-liefhebbers voor (een deel van) de ontbrekende stroken voor zover we weten enkel

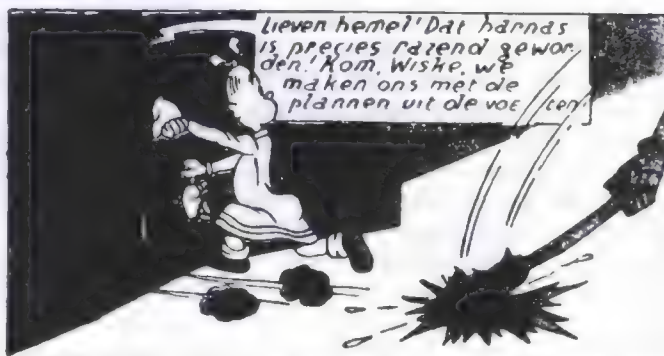
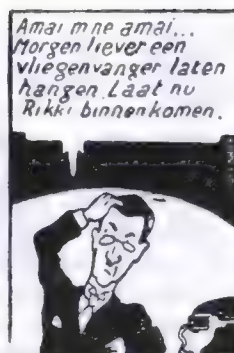
Rikki leek teveel op Kuifje: pofbroek en een karakteristieke kuif

terecht bij het Vlaamse stripfanzine *Kar-toen* (nummer 11, september 1980 - een deel van de informatie in dit artikel is trouwens gebaseerd op het artikel dat bij die stroken gepubliceerd werd). Met de hulp van een drietal verzamelaars slaagde men erin het oorspronkelijke verhaal volledig te reconstrueren, een zeer omslachtig werkje. Een medewerker van de Vandersteen Studio's heeft die stroken hier en daar wat geretoucheerd (de tekst was bijvoorbeeld niet overal meer zichtbaar), vervolgens werd het album dan gedrukt bij de Standaard Uitgeverij, op de manier waarop ook het album van 1946 was uitgegeven: om de twee pagina's met rode steunkleur. Resultaat: een mooi verzorgd album, dat eruit ziet als de eerste albumversie, maar voor het eerst wel het volledige verhaal weergeeft. Ook de originele spelling werd bewaard. Een erg charmante combinatie dus van na-oorlogs Vlaams en Antwerps. Tante Sidonia heet er nog Sidonie en Schanulleke nog Schanulleke.

Voor de volledigheid vermelden we hier ook dat *De Avonturen van Rikki en Wiske* niet het enige verhaal is - indien we de *Blauwe Reeks* niet meerekenen - dat ingekort moest worden voor een uitgave als album: uit *De Sprietatoom* verdwenen 5 stroken (terug te vinden in *Stripschrift* 135/136) en uit *De Knokkersburcht* 2 stroken. Volgens *Beo* evenwel niet voldoende om een analoge herdruk te wettigen. Bovendien hertekende Vandersteen voor veel albums een aantal stroken.

Bij de huidige herdruk door *Beo* van *De Avonturen van Rikki en Wiske* blijft evenwel één zaak onduidelijk. Zoals bekend speelt het verhaal zich grotendeels af te Kroko, hoofdstad van het imaginaire land Chocowakije. Dit moet een of andere totalitaire staat voorstellen en door de naamkeuze ligt de link met Tsjecho-Slowakije, als metafoor voor een land

achter het ijzeren gordijn, voor de hand. In de kranteversie noemde Vandersteen de hoofdstad van Chocowakije bovendien *Praha*, zodat dit vermoeden bevestigd wordt. Om moeilijkheden te vermijden, verving de uitgever echter *Praha* door *Kroko*. In de versie van Beo vinden we nochtans geen van beide namen terug. *Praha* werd vervangen door *Prook*. Onbegrijpelijk maar toch waar.

Zeer vermeldenswaard is de bijlage die bij

het album hoort en voorzien is van zo'n zelfde mooie kaft als het album. In deze bijlage zijn alle hertekende stroken opgenomen. Ze zijn afgedrukt naast de originele stroken uit de krant, zodat de lezer ze zelf gemakkelijk kan vergelijken. Precies daardoor valt het op dat er een fout in deze bijlage is geslopen: van één vakje (bovenaan de laatste pagina) wordt foutief beweerd dat het ook hertekend is. Maar ja, staan de beste stuurlui niet aan wal? Het neemt niet weg dat deze uitgave

ongetwijfeld een aanrader is voor alle Vandersteen-liefhebbers.

Deze integrale versie van *De Avonturen van Rikki en Wiske* werd gedrukt in een beperkte oplage van 500 exemplaren, met een genummerde en door **Willy Vandersteen** gesigneerde bijlage. Prijs: Bfr. 1875 en onder andere te koop bij Beo, Hopland 15, 2000 Antwerpen, tel. 09-32 3 2332536.

(Met dank aan Peter van Hooydonck)

SANERING

Ik ben dol op de media. Vooral de gedrukte. Maar het zijn er teveel. Vooral op krantepapier. Haagse Post en De Tijd gaan fuseren. Dat scheelt er weer één. Met al die boomverslindende weekendbijvoegsels is er evenwel nog veel te doen. Stripverwijderend gedrag moeten we echter vermijden. Tenslotte is de stripwereld al lekker overzichtelijk gesaneerd. Dus a.u.b. vooral een tikkie voorzichtig met dag en weekbladen met een stripbeleid. Maar hoe begin je dan aan de dagbladen, zult u zeggen. Da's elke dag wat anders. Altijd nieuw en verfrissend. Valt niet te saneren.

Nou, ik weet het niet. Laten we hier de omstandigheden eens in ogenschouw nemen. Een goed saneringscriterium is schreeuwerige reclame. Nergens voor nodig bij een krant. Zeker niet voor jezelf op een tram of een bus. Nog beter voor uitsluiting is een afzichtelijke hoofdredacteur. Per definitie is een hoofdredacteur al beland in de eindfase van zijn carrière. Niet geschikt voor een echte managementfunctie. En op de redactie burelen willen ze hem niet meer zien. Een vastgelopen, perspectiefloze cynicus. En als een krant een beetje geluk heeft, wordt het dagelijks hoofdredactioneel commentaar geschreven door een medewerker.

Wel, het Algemeen Dagblad past hier precies op. Onvergetelijk is één van hun stadsbusvullende slogans: 'Mist u de krant ook zo op vakantie? Nee, ik lees het AD'. Zoiets spreekt voor zich.

En dan die hoofdredacteur. Abram. Volgens de commissie Stripschappeningen weet deze meneer waar je de 'moutarde de la B.D.' moet halen. In Nederland. Stoppen ze hem die prijs in zijn mik. Omdat Toon of z'n stand-in, Gerrit en Willem zo baanbrekend de ruimte krijgen. Ik ben ontroerd. Zo mocht Willem tot 1 januari jongstleden baanbreken. Ben zal even citeren uit his master Abram's dankwoord. 'Ik wil met name Gerrit en Toon bedanken, die toevallig zelf in de jury zaten'. Op dat moment wordt even de meest integere commissievoorzitter ter wereld gecorrumpeerd. En aansluitend: 'En die andere wordt per 1 januari bedankt'. Het luistervee in de zaal in een deuk. Die meneer Abram! Dijkenklets, hoor.

Als ik voorzitter van dat Stripschap was geweest, had ik die vent z'n penning ter plekke ontnomen. Hem met het eerste de beste bos bloemen een lel gegeven. En een acceptgiro nagestuurd voor de dinerkosten.

U zult zeggen, hoezo brave Ben.

Wel, omdat op dat moment publiekelijk

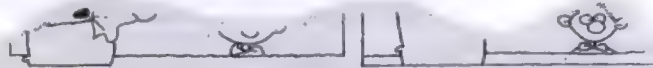
werd bekend gemaakt dat Willem Ritstier, die andere, binnenkort op de keien kon gaan staan. Als Willempie in de zaal had gezeten, had hij even deze dienstmededeling in ontvangst kunnen nemen. En dat meldt die Bram op het moment dat hem over de rug van Willem een penning in handen wordt gedrukt. Zo'n knul staat daar toch acuut aan te tonen dat hij alles behalve een prijs verdient. Elke kwalificatie die nu in mij opborrelt, zou tot een smaadproces aanleiding geven. Dus laat ik dat achterwege. Afzichtelijk gedrag ten opzichte van je gastheren en de stripwereld.

En weet u wat nu zo leuk is. Toon en Gerrit zijn door een stripselectiecommissie van het AD aangenomen. En Willem door de hoofdredacteur in eigen persoon. Hup, rode kaart voor Willem. Maar in een beetje bedrijf gaat de godfather-manager d'r direct achteraan.

Dit dagblad kan dus worden gesaneerd. Toon en Gerrit vinden snel elders emplooi. Daarenboven heeft het AD helemaal geen stripbeleid. Dàg dagblad. Geef mij maar de Leeuwarder Courant.

Ik wens de commissie van Het Stripschap voor 1990 een gelukkiger keuzejaar toe.

Ben Bits

GAAIBAAI

SPRUIT, IK WIL JE BEDANKEN...

OH, DAT IS AARDIG VAN U, CHEF...

...OM PRECIES TE ZIJN, WIL IK JE PER HET EINDE VAN DEZE MAAND BEDANKEN!...

WILLEM RITSTIER

MOEBIUS?

Wie is dat...?

door
PATRIEK BREMMERS
en
MICHEL NADORP

Iedereen heeft wel een bepaalde wens of een bepaald ideaal in zijn of haar leven. Velen dromen van een succesvolle, liefst internationale carrière, een grote villa met ruime tuin, aanzien en respect. Toch zullen niet veel mensen dezelfde wensen als Henri Goldsmann koesteren. Je naam op een tekenfilm, een eigen strip en werken voor Walt Disney zal niet bij iederéén boven aan het verlanglijstje prijken. Bij de 26-jarige Leusdenaar was dat wel het geval. En hij heeft het nog bereikt ook. Eind juni werkte hij voor Glenn Keane als clean-up animator in de Disney Studio's in Los Angeles. Over hem zegt hij: 'Je kan zien dat Keane echt is en geen bullshit. Je kan gezellig met hem zitten praten, ook over dingen die niets met tekenen te maken hebben'.

Wie is die Henri Goldsmann ('de meeste mensen denken dat het een aangenomen naam is, maar ik heet echt zo') en hoe komt een Hollandse jongen in het Mekka van de Amerikaanse tekenfilmindustrie terecht? Wat doet een knul van 26 jaar voor 20 dollar in het duurste hotel van Rio de Janeiro? Helemaal verbazingwekkend is het feit dat wij in Nederland nog nooit van hem gehoord hebben. Zijn motto is 'Don't let the bastards get you down, don't get shit from anybody'

('maar dat moet je maar niet publiceren'). Een gesprek met een slimme jongen die zijn zaakjes heel verstandig lijkt aan te pakken maar nog nooit van Moebius heeft gehoord.

Levensloop

Het is vrijdag laat in de middag en laat in juni. Een felle zomerzon verlicht de donkere ruimte in Bar Luxembourg. Het terras is druk bezocht en net ingeschonken frisdranken moeten de uitgedroogde ton-

gen losmaken. Achter ons tafeltje kijken we uit op een typisch Nederlands tafereeltje: een overvolle toeristenboot die rustig door de grachten vaart. Dit kan alleen maar Amsterdam zijn. Dit bestaat niet in Rio of Los Angeles.

'Inderdaad', zegt Henri Goldsmann, 'Nederland is veel mooier. In de Verenigde Staten zit ik alleen voor mijn werk. Om privé-redenen zit ik liever in Nederland dan in Amerika.'

Goldsmann werd 26 jaar geleden geboren in Den Dolder, vlakbij Utrecht. Van zijn eerste tot en met zijn veertiende levensjaar woonde hij in zijn geboorteplaats maar emigreerde toen hij vijftien was met zijn moeder naar de States. Na een jaar kwam hij weer terug bij zijn vader in Leusden en maakte daar zijn middelbare schoolopleiding af. Op zijn achttiende verhuisde hij naar Londen en probeerde daar voor het eerst op straat zijn tekentalenten uit. Na Londen waagde Goldsmann de grote oversteek naar Amerika

opnieuw. Tussentijds maakte hij een aantal dingen voor Elsevier. In Amerika publiceerde hij in een aantal belangrijke bladen.

Hoe kom je aan de naam Goldsmann?

Dat is mijn eigen achternaam. Het is een Joodse naam. Ik ben zelf niet-Joods, maar Joodser als de naam Goldsmann kan natuurlijk niet. De meeste mensen denken ook dat het een aangenomen naam is, maar dat is toch echt niet zo. Toen ik in Rio de Janeiro zat, vroeg men 'Goldsmann, is that your stage-name?' (lacht).

Welke opleiding heb je gevolgd?

Ik heb geen opleiding gehad. Alleen MAVO. Ik heb het vak voornamelijk geleerd door ontzettend hard te oefenen en verschrikkelijk veel te tekenen. Het lezen van een stripboek is voor mij het belangrijkste studiemateriaal.

Elisabeth II

Stevie Wonder

Voor kranten en tijdschriften vraag ik natuurlijk meer. Die karikaturen zijn veel gedetailleerder en natuurlijk recht van voren in plaats van een profiel. Ik vind van mezelf dat ik karikaturen teken op mijn eigen manier. Ik hoef niet naar een andere karikatuur te kijken om te zien of iemand een grote neus heeft, of niet. Als iemand een grote neus heeft en een andere tekenaar neemt dat ook op, dan wil dat niet zeggen dat ik hem naaïp, maar dat het slachtoffer een bijzonder grote neus heeft (lacht). Je moet zien dat je 'capture the soul of the individuals'. Dat is het belangrijkste en wordt door veel karikaturisten vergeten. Die overdrijven maar wat. Je moet je ontwikkelen. Omdat ik al zo'n vier à vijf jaar professioneel alleen karikaturen teken is die ontwikkeling bij mij zo snel gegaan. Toen ik op Hawaï zat, tekende ik in zo'n drie maanden twaalfhonderd karikaturen.

Disney

In juli werkte Goldsmann bij de Disney Studio's in Los Angeles. Ofschoon de meeste mensen denken dat het onmogelijk is om bij dit tekenfilmstituut binnen te komen, lukte het Goldsmann wel.

Het is altijd een soort hartewens van me geweest om aan een tekenfilm te mogen meewerken. Dat je naam over heel de

Reizen

Vind je het niet vervelend dat ofschoon je in Rio, Hawaï en straks voor Disney werkt, we hier in Nederland nog nooit van je gehoord hebben?

Nee. Dat komt omdat ik haast nooit in Nederland heb gewerkt. Ik zit overal eigenlijk maar drie of vier maanden zodat het heel moeilijk is bekendheid te vergaren, want je gaat telkens weer weg. Ik reis zo veel op en neer omdat ik veel van de wereld wil zien. Ik heb een brochure over

mezelf gemaakt en die naar vierhonderd adressen over heel de wereld gestuurd. Het was een soort promotiebrochure, op zijn Amerikaans opgezet natuurlijk. Die brochure kwam ook bij het *Hotel International* in Rio terecht en ofschoon het niet gebruikelijk is dat hotels karikatuurtekenaars in dienst nemen, werd me toch een contract aangeboden. *Goldsmanns specialisatie vormt het in karikatuur zetten van mensenhoofden. Kosten: vijftwintig dollar per tekening.*

wereld verspreid staat op zo'n tekenfilm. Maar als ik dat een of twee jaar gedaan heb, dan denk ik vast en zeker 'Nu moet ik weer verder'. Ik heb wel gehoord dat er een ontzettende werkdruk heerst. Men heeft mij eens verteld dat je na vijf dagen je pen niet meer vast kunt houden. Het is echt keihard werken.

Goldsmann ziet nu nog geen markt in Nederland. In de toekomst wil hij terug komen en zich toeleveren op de Europese en Nederlandse markt.

Over een jaar wil ik hier een eigen productiebedrijfje opzetten, omdat ik dan betere contacten heb. Ik zit te denken aan het maken van een korte serie tekenfilmpjes van elk vijf minuten. Het moet ongelooflijk grappig worden. Met veel

Tina Turner

fast-action. Ik wil ook een stripboek maken. Het verhaal heb ik al bedacht, het verhaaltje en ook de figuren zijn gereed. Een eigen strip maken is een van de dingen die ik in mijn leven gedaan wil hebben. Ik zeg niet dat ik steenrijk wil worden maar ik wil toch wel wat verdienen. Je moet jezelf weten te verkopen. Ik mik op de Benelux-markt. In Amerika wordt het wat moeilijker want naast Marvel Comics zie je daar haast geen strips.

Giraud en Moebius worden er toch ook uitgegeven?

Moebius? Wie is dat?

Ken je Moebius niet? Giraud?

(zwijgt)

Dat is de grootste realistische tekenaar in Europa, die ook in Amerika furor maakt en set-designer is voor veel Amerikaanse speelfilms.

Ruud Gullit

Oh.

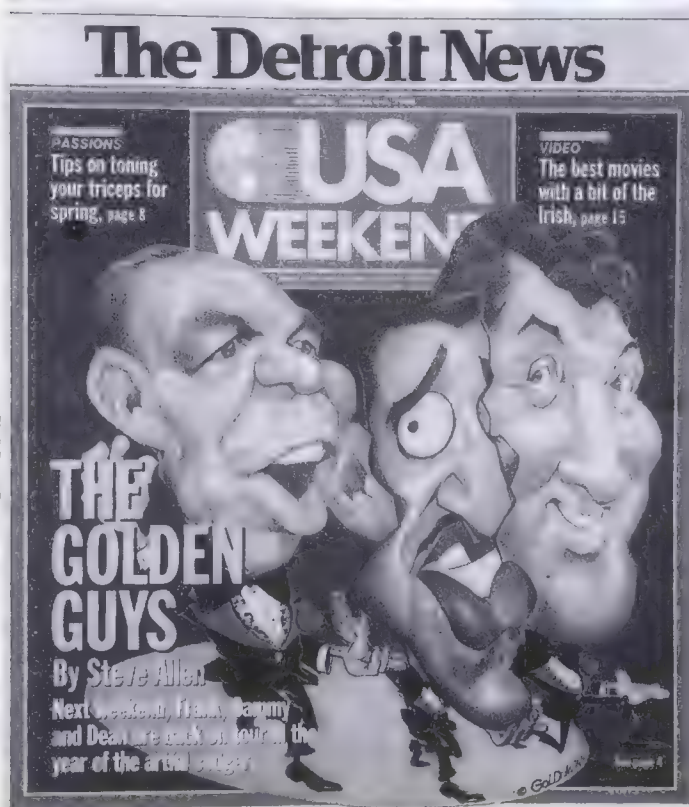
Geheim van succes

Wat is succes? Ik denk dat het geheim van succes is dat ik niet over me heen laat lopen. Je moet brutaal en toch eerlijk zijn. En doorzettingsvermogen hebben. In Amerika zeggen ze: *Don't let the bastards get you down, don't get shit from anybody*. Je moet ook een brok mensenkennis hebben. Ik kijk bijvoorbeeld best wel op tegen Glenn Keane. Alleen al omdat het een ontzettend aardig persoon is. Hij kan ook praten over dingen die niets met tekenen te maken hebben. Daardoor kan je zien dat hij echt is en geen bullshit. Wanneer ik geen tekenaar zou zijn, was ik vast en zeker een enorme goochelaar geweest. Ik zou echt een heel goede act willen ontwerpen. Een soort entertainer willen zijn. Als het maar geld binnen haalt. Ja, natuurlijk. Er moet wel een beetje business in zitten.

GOLDsmann

Inderdaad (lacht).

(Redactie) Een telefoontje met Disney-tekenaar Daan Jippes leert ons dat Henri Goldsmann na een week de Disney Studio's alweer had verlaten...

Golden Guys

DE LANGE VLUCHT VAN BERT BUS

Het ziet er naar uit dat de Santpoortse tekenaar Bert Bus, na een 42-jarige tekenperiode in vaste dienst bij respectievelijk de Spaarnestad en in later jaren VNU-Oberon, een punt heeft gezet achter zijn (strip)productie. Het besluit om in januari 1990 vervroegd uit te treden, werd mede veroorzaakt door de reorganisatie van Sjors en Sjimmi Stripblad.

Het derde Russ Bender-verhaal De terugkeer van de halve zon, verschenen in voornoemd blad, zal daarom zijn zwanezang zijn. Een reden om de belangrijkste wapenfeiten van Bert Bus nog eens op een rij te zetten.

'Ik wil u graag een paar vragen stellen en ik hoop dat u ze wilt beantwoorden. Ik vind van alle tekenaars van *Sjors* Bertus Bus de beste. Vooral zijn verhaal van *Theban*. Ik heb een diepe bewondering voor de stijl van meneer Bus. Nu zou ik graag, ontzettend graag, alstublieft een foto van Bertus Bus willen hebben. Is dit mogelijk?'

door
KOOS SCHULTE

Dit was de aanhef van een lange brief, die de dertienjarige Kees in januari 1960 naar de Sjors-redactie stuurde. Aan het eind van de brief vroeg hij nog naar de 'Sjorzen' 14, 15 en 16 van de 'kleuren'-druk, die hij helaas was kwijtgeraakt.

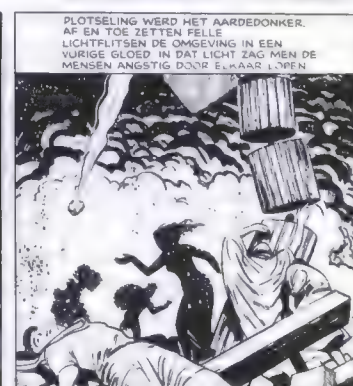
Jaren later zou Johnny hem een brief schrijven: of meneer Bus alstublieft een tekening zou willen maken met daarop alle 'hoofdrolvertolkers' uit zijn strips. Deze zou hij dan kunnen laten zien bij zijn spreekbeurt. O ja, als hij het dan eens in het weekend ná Pasen terug zou kunnen krijgen, omdat hij dan tijd had alles te verwerken tot een goede spreekbeurt... Fragmenten uit brieven, zoals Bert Bus er in de loop van de jaren vele onder ogen heeft gekregen.

Bert Bus werd op 19 juli 1931 in Santpoort geboren. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij door **Frans Piët** bij De Spaarnestad in Haarlem binnengehaald. Eerst moest hij illustratiemateriaal leveren voor de diverse Spaarnestad-uitgaven. In 1953 kreeg hij de grote kans, toen zijn science fiction-strip *Olaf Noord* op

de laatste pagina van de toenmalige Rebellenclub werd geplaatst. In feite begon toen de loopbaan van Bert Bus als striptekenaar. Na de Olaf Noord-cyclus zouden er in de voortzetting van Rebellenclub, Sjors van de Rebellenclub, nog vele strips van zijn hand verschijnen. Van 1957 tot 1959 verscheen *Theban*, de eerste wereldreiziger, tevens zijn eerste geschiedkundige strip. In 1960 maakte hij de klare

De slavenkoopman van Pompeï

DE ROMEIN MARCUS VALIA EN ZIJN VRIEND KELTON STONDEN OP HET PUNT KELTONS BROER EN ZUS UIT HANDEN VAN ROMEINSE SLAVENJAGERS TE BEVRIJDEN. TOEN ZICH IN POMPEÏ EEN VRESELIJKE NATUURRAMP VOLTROK, DE VERWIJF WAS TOT UITBARSTING GEKOMEN.

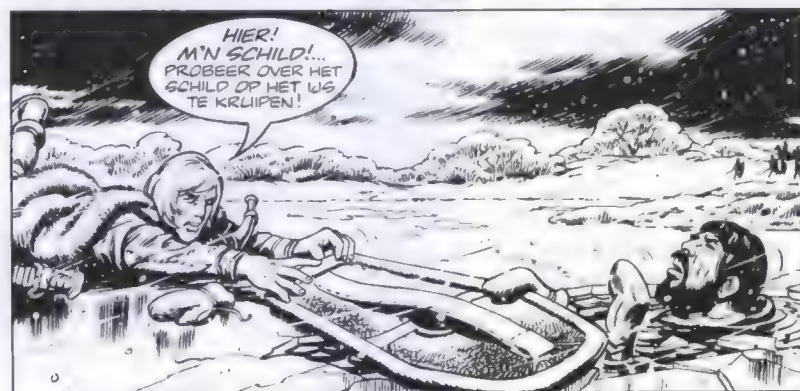
lijn-strip *De brug in het oerwoud*. Deze stijl zou hij snel vaarwel zeggen. In 1962 verscheen er wederom een historische strip: *De gouden kraag*, gevolgd door een ander verhaal uit de oudheid: *De slavenkoopman van Pompei* (1963).

In dezelfde tijd werkte hij als tekstschrijver samen met tekenaar Nico van Dam aan de voor de jongsten bedoelde serie in het damesblad Rosita: *Woep en Wap* (1960-1967).

Van 1963 tot 1965 verscheen er weer een science fiction-epos: *Cliff Rendall*, door veel lezers beschouwd als één van zijn science fiction-hoogstandjes. Nadat hij van 1965 tot eind 1966 een eigen stripversie had gemaakt van het beroemde boek van Mark Twain, *Huckleberry Finns avonturen*, verscheen er van begin 1967 tot midden 1968 andermaal een science fiction-epos: *Lance Barton, De banneeling van Nimmorac*. Ook dit verhaal wordt door de opgebouwde spanning en de buitenaardse sfeer door velen beschouwd als een hoogtepunt uit de carrière van Bus.

Na enkele verwarrende meisjesstrips voor Tina, *Nancy Drew* en *Jola en de ruimteface*, in respectievelijk 1969 en 1970 blies Bert in 1971 de van oorsprong Engelse stripheld *Archie, de man van staal* nieuw leven in. Tot eind 1974 zouden er maar liefst tien episodes van deze sympathieke kinderheld verschijnen in Sjors. In 1975 zou zijn laatste held in de oude Sjors verschijnen, de avonturen van verslaggever *Stef Ardoba*. In de voortzetting van Sjors en Pep, Eppo, zouden er nog zeven verhalen volgen, zich afspelend in zowel heden, verleden als toekomst (1976-1982). Vanaf 1983 verscheen Berts laatste puur historische strip *Malorix* in Eppo, een strip die zich afspeelde in de Romeinse tijd. Het zou zijn beste historische strip worden. Jammer genoeg is *Malorix* nooit compleet in boekvorm verschenen. Sedert 1986 loopt in Eppo Wordt Vervolgd *Russ Bender*, een strip die logischerwijs in Sjors en Sjimmi Stripblad zou worden voortgezet. Begon de carrière van Bert Bus dus met een vrachtvlieger, Olaf Noord, hij zou beëindigd worden met straaljagerpiloot *Russ Bender*.

Is er eigenlijk veel veranderd in de teken- en schrijfrant van Bert Bus? Eigenlijk niet. Verleden en toekomst hebben steeds een cruciale rol gespeeld in zijn oeuvre. Sommige verhalen waren puur science fiction, terwijl andere strips zuiver historisch van aard waren. Vaak combineerde hij science fiction en historie. Wat alle verhalen in zich hadden was: het avontuur, de spanning, het uitkijken naar het volgende nummer van je favoriete stripblad om maar zo snel mogelijk de afloop aan de weet te komen. Bert Bus kan terugkijken op een succesvolle carrière.

Uit alles wat er over hem en zijn papieren helden geschreven is, blijkt dat er enkele generaties van zijn geesteskinders hebben genoten. Wat wenst een tekenaar/schrijver zich nog meer? Ik betreur het dat de schepper van voornoemde stripverhalen nooit een onder-

42 jaar lang overwegend kwaliteit afleveren is lang... heel lang! Bert, bedankt! Bovenstaand artikel had niet de pretentie een compleet overzicht te geven van alles wat Bert Bus op stripgebied heeft gescheiden heeft gekregen op stripgebied.

NA EEN HEVIGE STRIJD VIEL IRTCA IN HANDEN VAN DE NOORDELJUKEN. DE VLUCHTELINGEN UIT DE SLAVENTUIN BEREIKTEN VEILIG HUN BEVRIJDE. RAJAMON EN ZIJN DOCHTER PELOPA VERNAWEN TOT HUN VERBAZING VAN DE KRIJGERS, DAT MARATHON OOK IN HANDEN VAN DE NOORDELJUKEN WAS EN OP DE TERUGKEER VAN DE RECHTMATIGE KONING WACHTTE!

LATER ZOCHTEN ORESTES, MARDONIUS EN NOJA NAAR THEBAN, IN DE OMGEVING VAN DE SLAVENTUIN VONDEN ZIJ ZIJN ZWAAR GEHAEVDE WAPENKUSTING; ZIJ MAAKTEN BRUIT OP DAT THEBAN IN DE STRJD OMGEKOMEN MOEST ZIJN!

1. Stef Ardoba, Het geheim van de tempel 2. Stef Ardoba, De gevangen van de Tals 3. Cliff Rendall, Gevangen van het heet 4. Theban, de eerste wereldreiziger 5. De Gouden Kraag 6. Archie, de man van staal 7. Malorix, Schild en hoorn (noot geplaatste episode) 8. De banneling van Nimmorac

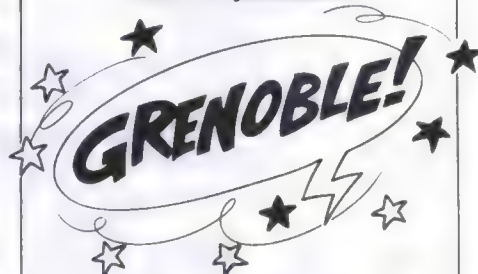
maakt. Korte verhalen en verhalen die niet beëindigd zijn, werden niet vermeld. De lezer die meer wil weten over voornoemde tekenaar, kan de volgende bronnen raadplegen:

- Stripprofiel 1975, nummer 5
- Stripschrift 1976, nummer 87

- Stripschrift 1978, nummer 109/110
- Stripschrift 1988, nummer 217
- Olaf Noord reist in de tijd. CISO 1973, nummer 14
- Info Cliff Rendall 1975, vol. 9, nummer 1
- Bert Bus Bibliografie 1984

(Advertentie)

2^e SALON
EUROPEEN
DE LA BANDE
DESSINEE
2^e SALON
DE LA PRESSE
POUR LA JEUNESSE

GRENoble
29 MARS - 1er AVRIL

STRIPSCHRIFTREIZEN

Vanwege het grote succes van Grenoble in 1989, organiseert Stripschrift dit jaar de Grenoble Tour '90.

Lezers van dit blad kunnen, bij voldoende aanmelding, mee met de Nederlandse delegatie naar Grenoble in Frankrijk om daar acte de présence te geven op één van Europa's grootste beurzen op stripgebied.

Wij bieden u het volgende aan:

Een geheel verzorgd arrangement. Inclusief toegang. Vertrek woensdag avond 28 april met luxe touring car (bar, video, toilet aanwezig). Aankomst donderdagochtend in Grenoble. Direkt toegang tot de beurs. Drie overnachtingen in het luxe Ibis hotel in Grenoble.

Zondagochtend retour naar Nederland.

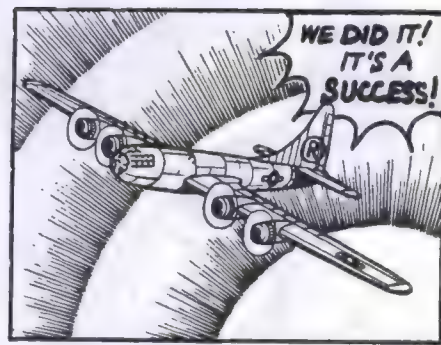
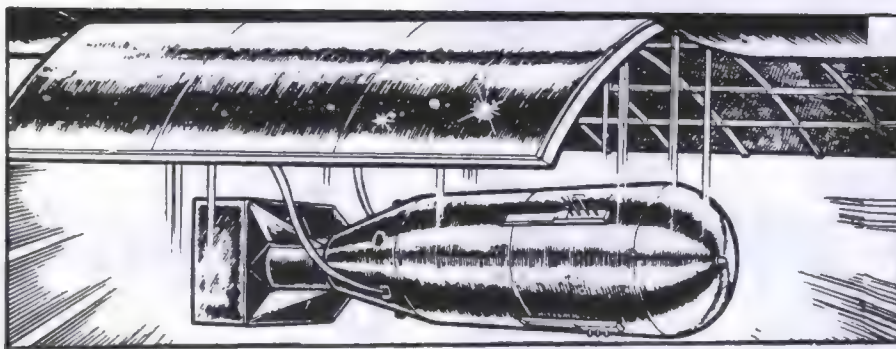
Het is niet noodzakelijk om van de hotel accommodatie gebruik te maken. Alleen de reis kan ook.

Kosten : f 199,00 busreis per persoon

f 395,00 arrangement hotel logies en ontbijt
toeslag één-persoonskamer f 90,00)

Een unieke kans om een groot buitenlands stripevenement mee te maken. Bel daarom, als u mee wilt met *Le Compagnie de la BD Hollandaise*, met nummer 020-158067 en laat uw naam, adres en telefoonnummer achter. U krijgt dan zo spoedig mogelijk het inschrijvingsformulier.

STRIPSCHRIFT DOET MEER!

BAREFOOT GEN

Sommige stripverhalen vallen op door het bijzondere verhaal dat erin verteld wordt. Zo'n strip is bijvoorbeeld *Maus*. Een andere strip die ook in deze categorie valt is *Hadashi no Gen* van de Japanner Keiji Nakazawa.

Barefoot Gen, zoals de strip in het Engels heet, was één van de eerste stripverhalen die buiten de grenzen van Japan bekendheid kreeg. Dat was te danken aan de inspanningen van een groep mensen die zich *Project Gen* noemt en zich ten doel heeft gesteld om Nakazawa's meesterwerk in zoveel mogelijk talen uit te brengen. Van in ieder geval één deel zijn inmiddels vertalingen verschenen in het Frans, Duits, Noors, Zweeds, Indonesisch, Esperanto en het Engels. De aanleiding tot het schrijven van dit artikel was de recente Engelstalige Penguinuitgave van Barefoot Gen deel 1.

Keiji Nakazawa was zeven jaar toen de atoombom op Hiroshima viel, de stad waar hij toen woonde. De weerslag van zijn ervaringen in die dagen is terug te vinden in *Barefoot Gen*, een strip die voor het eerst verscheen als serie in het jongenstijdschrift *Shukan Shonen*

Jampu in 1972 en 1973 en die onmiddellijk op een brede waardering kon rekenen. Barefoot Gen is een verhaal dat zich afspeelt in de laatste dagen van de oorlog in de Japanse plaats Hiroshima kort voor, tijdens en na het vallen van de atoombom. De gebeurtenissen worden gezien door de ogen van het jongetje Gen.

door

HANS POLS

De naam Gen betekent als we het proberen te vertalen zoiets als 'wortel' of 'bron'. Zelf zegt de auteur: 'Ik noemde mijn personage Gen in de hoop dat hij een wortel of bron van kracht zou worden voor een nieuwe generatie mensen – één die blootsvoets (barefoot) de verkoolde bodem van Hiroshima kan betreden en de kracht heeft om *nee* te zeggen tegen de nucleaire wapens... Ik zou zelf graag wil-

Afb. 1

len leven met Gens kracht – dat is mijn ideaal en ik zal doorgaan dit voort te zetten in mijn werk.'

Centraal in Barefoot Gen staan de ongeveer zeven jaar oude Gen en zijn familie: zijn jongere broer Shinji, zijn oudere broer Koji, zijn zus Eiko en zijn vader en moeder. Twee andere broers spelen een rol van mindere betekenis in het verhaal, ze verblijven tijdelijk op het platteland. De familie Nakaoka heeft het niet gemakkelijk. Er is moeilijk aan voedsel te komen en voortdurend wordt er luchtalarm gegeven, maar dat zijn problemen waar alle inwoners van Hiroshima mee te maken hebben. Gen's vader is pacifist, hij haat de oorlog en de gevolgen ervan die hij overal om zich heen ziet. Dat is, in een land waarvan de bevolking voortdurend geïndoctrineerd wordt en betrokken wordt bij de militaire inspanningen, een zeldzaam en moedig standpunt. Nakao-ka's overtuiging leidt tot pesterijen van zijn kinderen, uitstoting uit de gemeen-

Afb. 2

Wat de bom ons kan leren

schap en op alle terreinen tegenwerking. Slechts één persoon gaat vriendschappelijk met de familie Nakaoka om, de Koreaanse meneer Pak, zelf een uitgestotene vanwege zijn afkomst. De kinderen die geconfronteerd worden met de reacties van hun omgeving op hun vaders houding moeten zich zien staande te houden en dat leidt soms tot hoog oplopende emoties. Nakazawa weet heel goed te vertellen hoe met name Gen en Shinji hun situatie het hoofd proberen te bieden en hun karakters krijgen duidelijk vorm. Gen is een ondernemende jongen, die naarmate hij zich meer bewust wordt van zijn situatie de gekste dingen onderneemt om problemen op te lossen. Hij gaat met zijn broertje bedelen als de financiële nood hoog wordt (afb. 1) en schildert een P op het dak om Amerikaanse bommenwerpers te misleiden (afb. 2).

Japan is een land en de Japanners zijn een volk waar wij als Europeanen maar weinig van begrijpen, wordt vaak gezegd. Wanneer de tweede wereldoorlog ter sprake komt, komen ook de wreedheden in de Japanse kampen, de Birma-spoorlijn en de merkwaardige vorm van oorlogvoeren die bekend werd als de kamikaze-acties ter sprake. Ik zal de laatste zijn om de houding van de Japanse keizer en de Japanse militaire macht in de tweede wereldoorlog goed te praten, maar wat Barefoot Gen ons duidelijk maakt is dat

Japanners in de eerste plaats mensen zijn en dat zij even goed als de inwoners van de overheerste landen de omstandigheden het hoofd moesten zien te bieden.

Wie aan Barefoot Gen begint moet niettemin toch een kleine hindernis nemen. Japanse strips zitten iets anders in elkaar dan de Europese en dat uit zich ook in Barefoot Gen. Een kenmerk van die Japanse strips is de overdrijving, de tranen barsten de personages herhaaldelijk letterlijk uit het hoofd en lopen met stromen over hun gezicht (afb. 3).

Een tweede punt is dat, ondanks het uiterst realistische karakter van het verhaal, Nakazawa er niet voor terugschrikt om hier en daar verwrongen karikatu-

rale trekken te geven aan de gezichten (afb. 4).

Een derde punt is het geweld. Voor veel

Afb. 5

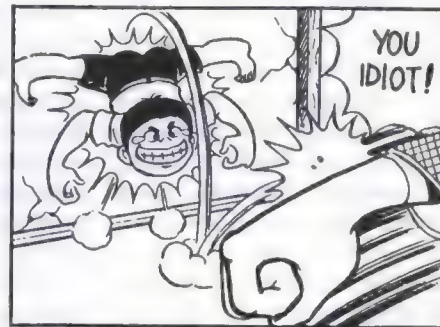

Afb. 3

lezers zal de scène waarin Gen een jongen die vingers afbijt zeer schokkend zijn (afb. 5).

Ik vergeleek Barefoot Gen al met Maus. Net als Art Spiegelman laat ook Keiji

Afb. 4

Nakazawa zien dat het goed mogelijk is om met het medium strip een indringend en menselijk verhaal te vertellen over mensen in onmenselijke omstandigheden. Het lijkt me niet ongepast om hier Art Spiegelman even aan het woord te laten: 'Wen jezelf aan de vochtige ogen en de ongebruikelijke verteltechnieken van de Japanse strips (manga). Dit levendige en hartverscheurende verhaal zal dan een radioactieve krater verhaal in je geheugen die je nooit meer zult vergeten. Gen is één van die zeer weinige strips die werkelijk het magische naar voren brengt: die kleine lijntjes op papier komen volledig tot leven.'

Barefoot Gen maakt op veel indringender wijze duidelijk hoe verschrikkelijk het bestaan van kernwapens is dan de schrijver van een brochure of de secretaris van het IKV dat ooit zullen kunnen.

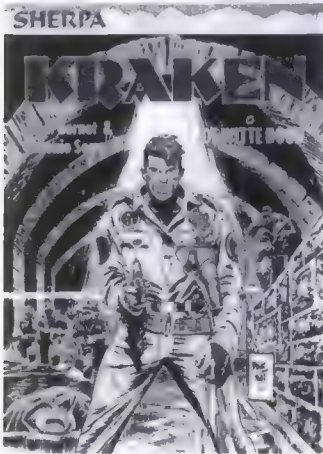
Barefoot Gen
Keiji Nakazawa
Penguin 1989
ISBN 0-14-011808-X
Prijs £6.99
(284 pagina's, zwart/wit, s.k.)
Voor Nederland geïmporteerd door:
Penguin Books Nederland, Weesp.

Kraken I: De witte dood

Bernet & Segura
Sherpa 1989
ISBN 90-72995-02-3
Prijs f9,90
(40 pagina's, zw/w, s.k.)

In dit stripalbum zijn vijf van oorsprong Spaanse verhalen opgenomen, getiteld: *Kraken*, *De koning der riolen*, *De witte dood*, *Operatie Ijstaart* en *Kinderspel*.

Alle gebeurtenissen spelen zich af in de riolen van een wereldstad, Metropolis, in de nabije toekomst. De speciale ondergrondse politie-eenheid onder de bezielende leiding van een zekere luitenant Dante, patrouilleert in deze duistere krochten. behalve met het elimineren van criminele elementen, moeten zij zich bezighouden met een wezen uit het tweeduuster, de kraken, een welhaast mythisch monster, dat als een soort witte tornado door de riolen raast en alles op zijn weg verslindt. Het is te zien als een symbool van zuivering. In de eerste drie verhalen strijden de dapperen meer tegen zichzelf dan tegen het her en der verschijnende monster, waarbij dient te worden opgemerkt dat de kraken nooit geheel in beeld komt. Dus toch een zinnebeeld? In het vierde verhaal laat de overheid zich verleiden tot het gebruiken van lijken als lokaas. Slechts een lijken schenker laat zich in met het wonderschone lichaam van een jonge dode vrouw. In verhaal vijf voeren aborteurs foetussen af via het toilet naar de riolen. Een fanatieke politiedame stort zich op de zaak en ontdekt dat jonge prostituées worden gebruikt om figuren uit de jetset te chanteren. De meisjes worden, na

BOEKEN

zwanger te zijn geraakt en te zijn gebruikt voor de chantage, geaborteerd. De jonge agente bekoopt haar infiltratie in de terreurgroep met de dood. De teneur van de vijf verhalen is geweld om het geweld. Er wordt een mensonterend beeld opgehangen waarin moreel deformerende elementen zoals sadisme, martelingen, wrede gevechten en lijken schenken de boventoon voeren. Het grove taalgebruik en het op een negatieve wijze gebruiken van het discriminatie-vermogen maken het lezen van deze stripverhalen niet bepaald tot een ontspannen gebeurtenis. Tel daarbij op dat de stereotiepe hoofdpersonen volslagen inwisselbaar zijn, de pseudo-cynische dialogen zonder kracht en de naar obscurantisme neigende tekenstijl zonder eigen gezicht, dan is het duidelijk dat de stripwereld hier opgescheept wordt met een produkt dat kan worden gemist als kiespijn.

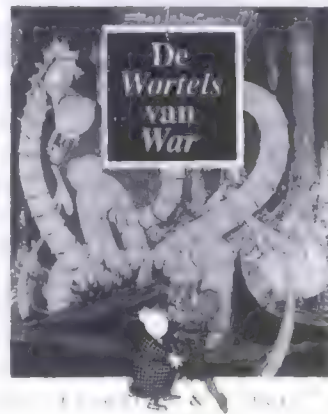
RB

Tuimel & Ich: De wortels van War

Julsing
Oberon 1989
ISBN 90-320-7521-7
Prijs f7,95
(56 pagina's, kleur, s.k.)

Met dit nieuwste verhaal van **Fred Julsing** is wederom bewezen dat voorpubliceren niet altijd goed is. In dit geval zelfs slecht. Tuimel had al een valse start. Door de voorpubliciteit was het verhaal al heel lang van tevoren aangekondigd. In de wereld van de stripliefhebbers werd er reikhalzend naar uitgekeken, want het moest toch wel iets bijzonders zijn wanneer een tekenaar, een verhaal voor een groot gedeelte opnieuw tekent. Daarbij zou **Marten Toonder** de introductie schrijven. Door dit alles was het eigenlijk onmogelijk om *De wortels van War* eerlijk op zijn eigen merites

te kunnen beoordelen. De verwachtingen waren hoog gespannen. Tè hoog misschien, hierdoor kreeg het boek geen eerlijke kans. Het verhaal van

Tuimel is niet zo maar een verhaal wat je even leest. Je moet er voor gaan zitten. De indeling in episodes in *Sjors & Sjimmie Stripblad* doen hier dan ook geen goed aan. Al gauw raak je de draad kwijt. Ook ik dacht: Wat moet je hier nu weer mee; er is geen touw aan vast te knopen. Dit blijkt onterecht zodra je het in albumvorm leest. In albumvorm is het een goed verhaal. Een echt Julsing-verhaal met een boodschap.

Een door collega-professoren gek gevonden professor, Ich genaamd, is zijn hele leven al op zoek naar het smelterts. Hij denkt dit gevonden te hebben in het *T'ai koen massief*, een gebergte ergens in het verre oosten. Zijn hulpje Tuimel wordt erop afgestuurd. Deze vindt het gebergte en het erts – eigenlijk de steen der wijzen – in vloeibare vorm. Door een ingreep van buitenaf – Julsing zou zeggen de tijd was er rijp voor – spoelt de zwarte steen der wijzen de wereld in om al zijn kennis met iedereen te delen. Want: Splijt den is tweespalt, vierspalt, achtpalt, veelspalt, oneindigspalt... totale vernietiging! Poef! Daarom op zoek naar de smelterts om alles samen te laten smelten. Smelt samen waar mogelijk en kom tot $1 + 1 = 3$.

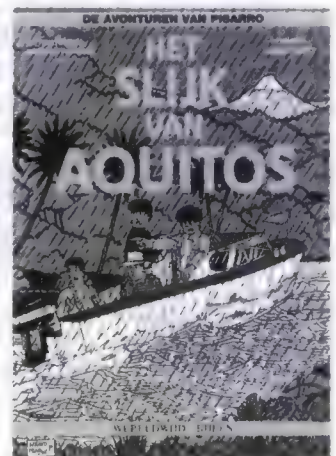
Volgens Fred Julsing komt alles op het juiste moment: 'Rond de tijd dat ik het smelterts tekende, hoorde ik op de radio dat de kernfusie een feit was. Ik vroeg mij al enige tijd af waarom ik het smelterts nu zo zwart tekende. Door die kernfusie kwam ik erop. Zwaar water.' Nu klinkt dit alles erg zwaar. Het boek echter, is er om te vermaken en dat doet het ook, niet in het minst door de prachtige tekeningen. Fred heeft het zich niet gemakkelijk gemaakt. Goed uitgewerkte tekeningen, waarvan vele een poster waard zijn. 56 pagina's, prachtige kleuren en leuke stripfiguren. De kopers hebben uiteindelijk gelijk. Op de Strip-3-daagse was het boek uitverkocht en Julsing is ondertussen bezig aan een vervolg.

HD

De avonturen van Pissarro deel 1: Het slijk van Aquitos deel 2: Tweestrijd in Chacon deel 3: De Patanango Connection

François & Bizet (& Vermeulen: deel 3)
Wereldwijd-Bijeen 1985-1987
ISBN 90-6678-017-7 (deel 1)
ISBN 90-6678-024-X (deel 2)
ISBN 90-6678-035-5 (deel 3)
Prijs f9,95 p.st.
(40-44 pagina's, zwart/wit, s.k.)

De westerse jeugd wordt via de media veelal eenzijdig in- en voorgelicht over de nood in ontwikkelingslanden. De informatie om op een kritische bewuste manier naar ontwikkelingsvraagstukken van wereldomvang te kijken ontbreekt op

cruciale momenten. **BIJEEN**, een derde wereld informatie-huis en co-producent van bovengenoemde strips, is een zich kritisch-christelijk noemende organisatie, die met moderne middelen, zoals daar zijn een databank, een audiovisuele dienst, landenvijzers en boeken over onder meer landhervorming, milieu en schending van de mensenrechten, informatie over verdrukke bevolkingsgroepen in de wereld onder de aandacht van een zo breed mogelijk publiek wil brengen. Het beeldverhaal is van oudsher het middel bij uitstek om te getuigen. In samenwerking met de Belgische stichting *Wereldwijd* wordt vanaf 1985 één maal per jaar een stripalbum uitgebracht dat de focus richt op de razend moeilijke leefomstandigheden in Zuid-Amerika. De verhalen spelen zich af in een land dat veel weg heeft van Columbia/Bolivia. Hoofdpersoon is een jonge vent, die om te overleven er niet voor terug deinst de rijken te verlossen van hun overvloedige pesos. Het motto van de strips is 'overleven maar niet tegen elke prijs', want tezamen met zijn leeftijdgenoten helpt hij de nog armeren in zijn omgeving het leven wat zonniger te zien.

In deel 1 aanvaardt *Pisarro*, net bekomen van de emoties van een gepleegde diefstal, een baantje bij een sinistere firma, die onduidelijke werkzaamheden verricht in het oerwoud. Hij verliest zijn identiteit door het opgelegd krijgen van een nummer. Navrant is dat zijn persoonlijke bezittingen verdwijnen in de zakken van de koppelbaas. Eenmaal aangekomen op het werkterrein blijkt dat het personeel geronseld wordt om

goud te zoeken in het slib van een rivier. Tegenstand bieden betekent een wisse dood zo ontdekt hij. De leiding is uiteraard in handen van een Amerikaans kartel. Zeer verbolgen over de barre werkomstandigheden en de mist waarin het verdwijnen van één van zijn makers is gehuld gaat *Pisarro* op onderzoek uit. Door listen en lagen en met gevaar voor eigen leven weet hij de autoriteiten, waarvan hij hoopt dat zij niet corrupt zijn, op deze zaak te zetten.

In deel 2 willen *Pisarro* en zijn vriend *Amaro* naar het carnaval in een grote stad. Geld voor de bus hebben zij niet dus reizen zij clandestien. Na ontdekt te zijn en uit de bus te zijn gegooid bevinden zij zich op een hoogvlakte ergens in de Andes. Om geld te verdienen voor de reis terug verhuren zij zich aan een grootgrondbezitter, die de boeren in zijn omgeving nog armer wil laten worden dan zij al zijn door de grond die hij schijnbaar heeft verworven te veranderen in een asfaltweg. De boeren verzetten zich hevig maar dreigen onder het fysieke geweld van de hen onderdrukkende he-reboer en zijn privéleger te bezwijken. *Pisarro* voelt zich als lijfwacht van deze patser niet op z'n gemak en kiest de zijde van de boeren. Tezamen winnen zij de eerste slag, maar of het daar-bij blijft?

Deel 3 gaat over een drugsbaron, die de cocaplantages in een vallei beheerst. *Pisarro* die weer

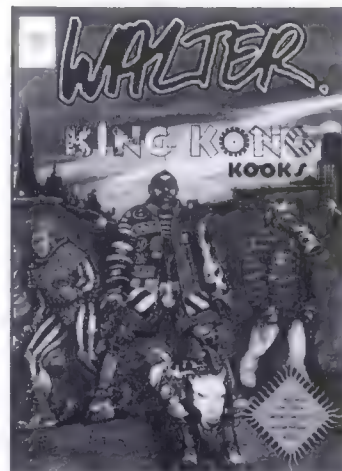
eens op zwart zaad zit neemt een baantje aan als smokkelaar van, zoals hem wordt voorgelaten, drank. Natuurlijk wordt er cocaine gesmokkeld. Corrupte politieagenten rekenen de smokkelaars in en stellen via de eveneens besmette media vast dat zij een vette buit hebben binnengehaald. *Pisarro*, die niet in de kraag is gevat, gaat met hulp van de dochter van de drugsbaron tot de tegenaanval over. Maar ja, er zijn zoveel van dat soort misdadigers...

De 3 albums ademen dezelfde sfeer. Een onderdrukte uitgebuite bevolking, die zich eigenlijk niet bij de praktisch uitzichtloze situatie wil neerleggen. De scenario's van **Adriaan Bizet** (die samenwerkt met **Geert Vermeulen** in deel 3) zijn rechtlijnig en vertonen geen artistieke hoogstandjes, maar geven nuttige info en inzichten voor de kleinere kijk-lezer. Het zijn onderwerpen die een ieder aangaan. De wijze waarop deze boodschap wordt verpakt is dus in feite niet relevant. Vanuit een optimistische optiek worden de misstanden aangepakt, doch op de laatste pagina breekt een relativerende toon over de regimes en het gecorrumpeerd door. De tekenstijl van **Gerard François** is semi-karikaturaal met invloeden van **Bob Mau** (Kari Lente) en **Merhottein** (Kiekeboe). Tekenend voor het enthousiasme zijn de fraaie omslagen.

RB

jongeren die met hun energieke aanpak de Vlaamse modewereld een nieuwe impuls gegeven hebben.

Van Beirendonck cultiveert bovendien met veel zorg zijn imago van 'enfant terrible', wat zeker ook heeft bijgedragen tot het internationale succes dat hij de laatste jaren begint te oogsten, en dit vooral met zijn truien-collecties. Deze creaties

zijn zelfs al doorgedrongen tot in het wielers-peleton, waar bijvoorbeeld de opvallende leiderstruien van de Torhout-Werchter Classic (een soort vernieuwde Ronde van België) ontworpen worden door Van Beirendonck.

En blijkbaar kent Van Beirendonck's creativiteitsdrang geen grenzen. Als meest recente exploit bedacht hij een stripverhaal, met in alle bescheidenheid zichzelf in de hoofdrol. Getekend door de onvolprezen **Jan Bosschaert** (Icarus, Omni, Pest in 't paleis) en op scenario van **Marc Legendre** (Ikke voor Biebel-fans).

Nou ja, scenario... veel heeft het niet om het lijf. *Walters* pitbull-terriër Sado is gekidnapt. Samen met zijn maatjes, de King Kong Kooks, wil hij zijn hond bevrijden. Ze doen dit in heuse macho-stijl, duidelijk bedoeld als parodie op de Amerikaanse superhelden. Doordat Legendre de slechten weergeeft als absolute kneuzen, krijgt hij het tegengestelde effect. Het doet allemaal nogal belachelijk en grotesk aan en dat wordt er zeker niet beter op door alle personages een soort Engels te laten wauwelen. Op een identieke manier werkt een knipoo naar Het Gele Teken natuurlijk averechts, helaas.

Walter: The King Kong Kooks

Bosschaert & Legendre
Dedalus 1989
ISBN 90-70924-92-7
Prijs f14,95
(32 pagina's, kleur, s.k.)

Walter van Beirendonck is een erg kleurrijke vogel. Als modeontwerper maakt hij deel uit van de zogenaamde 'zes van Antwerpen', zes dynamische

Zelfs het tekenwerk van Bos-schaert kan mij ditmaal nauwe-lijks bekoren. Niet dat het on-dermaats is, maar gewoon om-dat Bosschaert in het verleden al bewezen heeft veel beter te kunnen. Het lijkt wel of het allemaal snel moest gebeuren. Wie van mode houdt, kan in dit album zijn hart wél ophalen. De 'helden' kleden zich immers voortdurend in truien, broe-ken, enz... uit de bestaande col-lecties, zodat we ons een uitste-kend beeld kunnen vormen van Van Beirendoncks ongebrei-delde fantasie (en extravagan-tie?).

Een stripverhaal als mode-cata-logus (of omgekeerd?). Het re-cept lijkt voorlopig nog wat slapjes.

MK

Sjors en Sjimmi 17: Snapshots

Van der Kroft, Plijnaar & Van Die
Oberon 1989
ISBN 90-320-3129-5
Prijs f6,75
(48 pagina's, kleur, s.k.)

In de inleiding van dit zeven-tiende deel uit de Sjors en Sjimmi-reeks stelt de kolonel vast dat de toeschouwer via *snapshots* heden en verleden in handen heeft.

Omslag en binnenwerk ademen inderdaad de sfeer uit van een min of meer vergeeld, bedui-meld plakboek vol herinnerin-gen aan weleer. Voorin treffen we zwart/wit-foto's aan van de drie auteurs, foto's uit de tijd dat Frans Piët en Carol Voges zich nog bezighielden met Sjors en de Rebellenclub... In dit Snapshots-album komen we bijdragen tegen, die in allerlei

bladen hebben gestaan in de pe-riode 1975-1988. Het meeste werk is afkomstig uit *Eppo* en *Eppo Wordt Vervolgd*, maar ook gags uit *Het Vrije Volk*, het *Wordt Vervolgd Clubblad*, *Esthétisienne* en de *Media Expresse* ontbreken niet. Door de diversiteit aan één-pagina-gags, stroken, afge-drukte omslagen, middenplaten uit *Eppo* en geïllustreerde arti-keltjes (bijvoorbeeld over breakdance en nieuwjaars-tips), is er een wat rommelig geheel ontstaan.

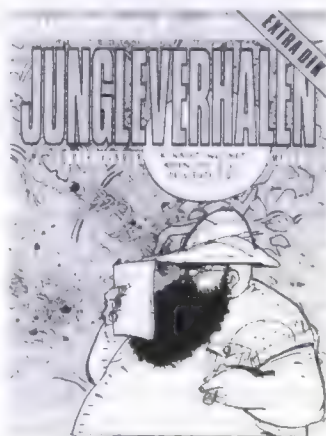
Het ziet er naar uit dat de sa-menstellers van alles hebben ge-probeerd om het boek maar 'vol' te krijgen. Zo treffen we een complete herdruk aan van het vorig jaar uitgegeven werkje *Sally's Schoonheidssalon*. Wie zat daar nog op te wachten? Een bladzijde uit het album *Strips voor Mozambique* werd opzettelijk gehalveerd, terwijl de pagina eveneens in al zijn glorie in het onlangs verschenen *Cartoon Aid-boek* is afgedrukt.

Echter niet alles is kommer en kwel: in het album staan enkele gags, die door de Eppo-redactie werden afgewezen en derhalve in gewijzigde vorm werden ge-publiceerd. Immers, twee jon-gens die met een vrouwelijke opblaaspop de duinen intogen hoorde niet (gag 403). Ook vond de redactie dat een opge-baarde kolonel niet thuishoorde in de Eppo (gag 504). Het is trouwens opvallen om te zien dat aflevering S9 van *Sally's Schoonheidssalon* qua plot op de-zelfde wijze eindigt!

Al met al een mooi uitgegeven album met slechts enkele collector-items. De vraag dringt zich na lezing bij mij op of het trio Van der Kroft, Plijnaar en Van Die niet beter de eer aan zichzelf kan laten door niet meer van die 'hap-snap'-bunde-lingen samen te stellen. De auteurs hebben veel meer in hun mars! Misschien is wat dat be-treft de laatste Sjors en Sjimmi-aflevering zo kwaad nog niet. Sjimmi verzucht daarin: 'Blij dat we 'n steentje hebben kun-nen bijdragen!'

Het 'heden', waar de kolonel het in de inleiding over heeft, ben ik niet tegengekomen in dit album. Laten de auteurs zich nu richten op de toekomst. Hun nieuwste creatie Claire staat te trappelen van ongeduld om zich op de albummarkt te manifeste-ren.

KS

Jungle verhalen

Van der Meij
Sherpa 1989
ISBN 90-72995-04-X
Prijs f12,50
(56 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Hooglied

Van der Meij
Sherpa 1989
ISBN 90-72995-05-5
Prijs f9,90
(48 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Bert van der Meij publiceerde in *Zozolala*, *Wordt Vervolgd*, *Mu-sic Maker*, *Zone 3* en *Emigree*. Tot nu toe heeft hij twee boe-kuuitgaven op zijn naam staan. Bij de stichting *Zet El* verschenen het luxe album *This land is my*

land en het kleine boekje *His masters fuck*.

Van der Meij heeft weinig van een traditionele striptekenaar, maar hij heeft het geluk gehad mensen tegen te komen die zijn werk waardeerden en die hem de kans gaven om te publiceren. Hoewel de oplage van *Junglever-halen* en *Hooglied* niet hoog is zal hij er allicht in slagen om met deze twee boeken bekendheid te krijgen bij een wat grotere groep lezers.

Bert heeft als achtergrond de kunstacademie (respectievelijk in Den Haag en Oakland) en dat uit zich in zijn werk. De kwal-iteit van zijn tekenwerk is hoog

en zoals hij soms Chinese karak-tertekens gebruikt lijkt hij ook de lijnen op zijn pagina's te zet-ten. Een aantal lijnen wordt zo geplaatst dat een harmonieus geheel ontstaat. Vooral op pla-ten waarop hij weinig zwart ge-bruikt valt dit op. Kijk bijvoor-beeld eens naar de *bedscène* in *Hooglied*. Deze heeft een zo spontane lijnvoering dat het ka-rakter van een schets bewaard is gebleven, wat een contrast vormt met sommige andere ge-deelten in het boek, waarin juist het zwart en niet het wit de ruimte binnen het kader vult. Het tekenwerk is expressief en strek persoonlijk van karakter. Hij probeert niet om zo natura-listisch mogelijk te tekenen, iets wat veel andere striptekenaars juist wel doen. In die zin kun je

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAAWASTRAAT 54A 1095 XC AMSTERDAM
020-94 35 62

Bert's strips vergelijken met het werk dat je aantreft bij de medewerkers aan bladen als *Raw*, *Prime cuts* en *Escape*.

De aandacht voor het tekenwerk wil niet zeggen dat Bert van der Meij de verhaallijn uit het oog verliest, integendeel, maar wie zijn strips wil lezen zal dat wel aandachtig moeten doen. Dat geldt vooral voor *Hooglied*, een lang verhaal dat net als *This land is my land* veel ruimte openlaat voor interpretatie. Veel meer houvast dan een hoofdpersoon, twee locaties en een bijbeltekst krijgt de lezer niet. Heel anders zijn de *Jungleverhalen* in het andere boek. Zware onderwerpen als oorlog en (vooral) kolonialisme en imperialisme worden in korte verhalen op de hak genomen. Gags, maar dan van een bijzondere soort.

Overeenkomsten zijn er ook tussen beide boeken. De jungle, vaak van bovenaf gezien op het eerste plaatje, waarna wordt ingezoomd, vinden we zowel terug in de korte verhalen als aan het begin van *Hooglied*. De jungle fascineert Bert en het beeld van de jungle vanuit de lucht gezien en op eenvoudige maar knappe wijze gestileerd is een soort handelsmerk van hem geworden.

Zo vormen *Jungleverhalen* en *Hooglied*, twee op het eerste gezicht verschillende boeken van één auteur, toch een samenhangend geheel.

HP

Cliff Burton: De demonen van Fleetwood

Durand & Rodolphe
Dargaud 1989
ISBN 90-6793-285-X
Prijs f7,50
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Fleetwood is zo'n dorpje dat in elke uithoek van Engeland wel te vinden is. Een klein sober station dat door de mist een geheimzinnige aanblik krijgt, het paard-en-wagen dat eventuele reizigers naar hun doel brengt en dan het dorp zelf: vol met autochtonen die elke vreemdeling als ongewenste indringer zien en waar de stemmen dadelijk verstommen bij het naderen

van zo'n indringer. Uiteraard heeft zo'n dorp talloze geheimen en roddels, onbereikbaar en onverklaarbaar voor de bezoeker.

Als Cliff Burton door zijn oude vriend White verzocht wordt een bezoek aan Fleetwood af te leggen, is zijn mening over dorp als hierboven. Maar al snel blijkt Fleetwood meer te zijn.

Tijdens zijn treinreis droomt Burton over spoken. Een priester raadt hem zijn bezoek af. Voortekens? In Fleetwood ontmoet Burton een onheilspellende sfeer, vol met raadsels en dodelijke mysteries. Waarvandaan komt de kreet, midden in de nacht? Wie of wat zijn die mismaakte creaties die door het dorp dolen? Wat hebben de bewoners van Fleetwood te verbergen? Dan verdwijnt het dorp spoorloos. Als Burton en White op zoek gaan naar de oplossing, worden ze geconfronteerd met een eeuwenoud geheim.

De demonen van Fleetwood is een verhaal dat langzaam maar zeker naar een climax groeit. De tekenstijl van **Durand** past vrij goed bij dit verhaal: realistisch met dikke, donkere lijnen en sfeervol kleurgebruik. Zijn tekenstijl spreekt me in ieder geval meer aan dan die van **Garcia** die de eerste albums van Cliff Burton tekende. **Rodolphe** bewijst weer eens een spannend verhaal te kunnen schrijven, al wacht ik nog steeds op een echt, bijzonder verhaal van zijn hand.

Een prima album uit een dito reeks, die bewijst dat goede

stripverhalen ook tegen een schappelijke prijs uitgegeven kunnen worden, zonder er direct een dure hardcover van te moeten maken.

RT

The Magic Crystal I

Bati & Moebius
Catalan 1989
ISBN 0-87416-067-7
Prijs \$ 6,95
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Tijdens zijn verblijf op het eiland Tahiti begon **Jean Giraud** (Moebius) met zijn assistent **Marc Bati** aan *The Magic Crystal*. Moebius had Bati vijf jaar eerder leren kennen in een 'geestesonderzoek'-groep onder leiding van Appel-Guery. Samen werkten ze aan *La nuit de l'étoile* en aan een stripbewerking van Orwell's *Animal farm*. Moebius over *The Magic Crystal*: 'Wij begonnen aan *The Magic Crystal* toen we beiden op Tahiti woonden in 1984. Het was het verhaal dat Marc al in gedachten had, zelfs voor bij mij leerde kennen, maar toen we er samen aan begonnen te werken herschreef ik het script, schreef alle dialoog, de breakdowns en de layout. Dat laatste was iets waar Marc nog veel problemen mee had in die tijd.

De heroic fantasy-context en de hele wereld waarin *The Magic Crystal* speelt, zijn volledig door Marc bedacht: Het is iets waar hij een goede feeling voor heeft en dat sprak mij ook aan. Ik heb altijd gehouden van de fantasy-schelmenromans, zoals bijvoorbeeld **Jack Vance** die schrijft. Zeker, Marcs verhaal zorgt voor een artistieke gevoeligheid die niet helemaal de mijne is, maar het is voor mij aangenaam om te werken binnen het universum van iemand anders.

Nu ik niet langer op Tahiti woon, waar Marc nog altijd verblijft, zijn we terecht gekomen bij een andere vorm van samen-

werking. Ik schrijf nog altijd het verhaal, dat door Marc wordt nagezien. Daarna maakt hij de layouts, die ik zonedig verander. Tenslotte doet Marc zelf het schets- en inktwerk.'

Tot zover Moebius, we laten hem straks nog even aan het woord. *The Magic Crystal* is het eerste album in een driedelige serie, waarvan de eerste twee delen inmiddels bij Dargaud verschenen. Het derde en laatste deel verschijnt halverwege 1990 tegelijk in Frankrijk en de Verenigde Staten, waar *Comcat*, een onderdeel van Catalan, de uitgave verzorgt.

Ons verhaal neemt een aanvang

in het vredige elfenwoud. De tovenaars Alpidus giet een magische vloeistof uit over een pyramide en belandt zo in gezelschap van de elf Altor - tussen de sterren - waar zij de beeldschone sterregodin Estrella ontmoeten. Zij ontvangen de ziel van Estrella die ze bijna onmiddellijk weer kwijtraken aan de donkere ster, die het kwaad los wil laten op de Nieuwe Aarde, een keten van gebeurtenissen neemt zo een aanvang. Wanneer Altor weer terugkeert bij de elfen ontmoet hij Lorcan en zijn bewakers van het grote magische kristal, waarmee hij het samen op zal nemen tegen de Donkere (Dark one) en haar trollen- en drakenlegers.

The Dark Crystal is wel te vergelijken met *Alef-Thau*, een strip die ook uit verschillende lagen is opgebouwd: de avontuurlijke, de psychologische en de metafysische. De kristalsymbolen in *The Magic Crystal* vinden we natuurlijk ook overvloedig terug in het jaren tachtigwerk van Moebius en het is onvermijdelijk dat in de tekenstijl van Bati ook invloeden van Moebius' teken-

stijl zijn terug te vinden, maar: – en ik laat Moebius zelf nog een keer aan het woord – 'Marc Bati's stijl verschilt van de mijne. Ik neig ernaar mijn tekeningen leesbaar te maken vanaf een afstand, terwijl je om volledig van Marc's kunst te kunnen genieten, bijna de kaders binnen moet stappen. Dan pas zie je het werkelijk precies en verfijnd.'

HP

Black Orchid

McKean & Gaiman
Baldakijn Boeken 1989
ISBN 90-305-0664-4
Prijs f29,90
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Thriller Magazine 1 t/m 4

Diverse auteurs
Baldakijn Boeken 1989
Prijs f8,95 per stuk
(84 pagina's, kleur, s.k.)

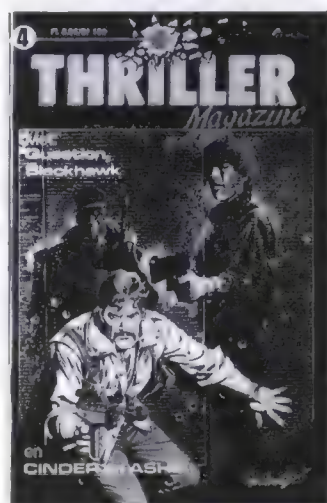
De kwaliteit van de Amerikaanse comicbooks is de laatste jaren, zowel naar inhoud als naar uitvoering, beduidend toegenomen. Dat stelt de Nederlandse uitgevers van dit materiaal voor een belangrijk probleem. Men kan zich houden bij het van oudsher bekende formaat en de vertrouwde uitvoering, gedrukt op goedkoop papier in een lage lonenland.

Voordeel is, dat men door de lage prijsstelling voortdurend een breed publiek van superheldenliefhebbers kan aanspreken. Men kan er ook op mikken met de nieuwe inhoudelijke kwaliteit om de liefhebbers van het meer serieuze stripverhaal aan te

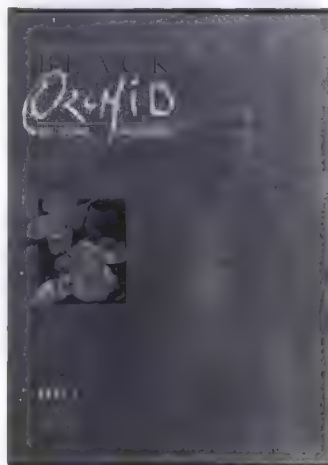
spreken, daarbij uitgaande van lagere oplagen en duurdere prijsstelling. Bij de *Dark Knight*-cyclus werd voor deze laatste optie gekozen, door de deeltjes in dezelfde uitvoering als in Amerika uit te brengen. Ondanks de grote publiciteit, die Batman via de film achteraf ten deel is gevallen, bleek dit geen succes. De prijs van f9,90 voor een albumje van 48 pagina's werd toch aan de hoge kant gevonden en het juiste distributienet ontbrak nog op dat moment. Met de *Watchmen*-cyclus werd een andere tactiek gevolgd. Uitgebracht op groot formaat, met twee deeltjes per album voor f16,90 en met een juiste distributiewijze, bleek dit wel een aantrekkelijke deal voor het publiek van de serieuze striplezers. Hoe nu verder?

Met twee nieuwe uitgaven worden twee verschillende lijnen gevolgd. In *Thriller Magazine* worden een aantal betere comicbook-series van DC bijeengebracht in een magazine op comicbook-formaat. In de eerste vier afleveringen treffen we de serie *Cinder en Ashe* aan met tekst van **Gerry Conway** en tekeningen van **José Garcia-**

Lopez. Een prima rauw verhaal, met veel psychologische diepgang en een voor Amerika openhartige terugblik op het Vietnam-verleden. Het gaat hierbij om een mini-serie van vier afleveringen. Daarnaast is de serie *The Question* opgeno-

men met tekst van **Dennis O'Neil** en tekeningen van **Dyns Cowan**. Beduidend minder van kwaliteit, met nog veel onbegrijpelijk comicbook-idioom, maar in zijn soort niet

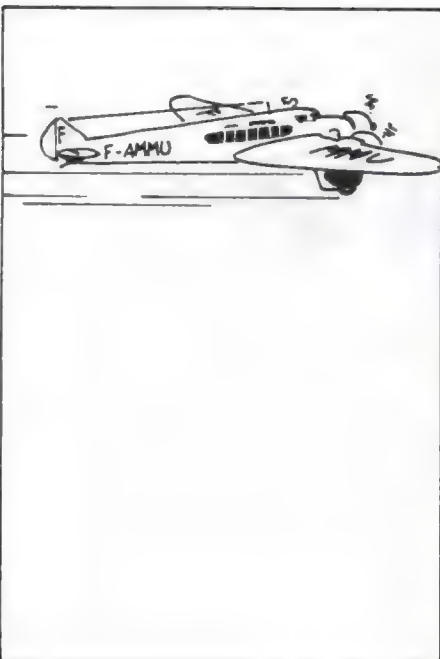
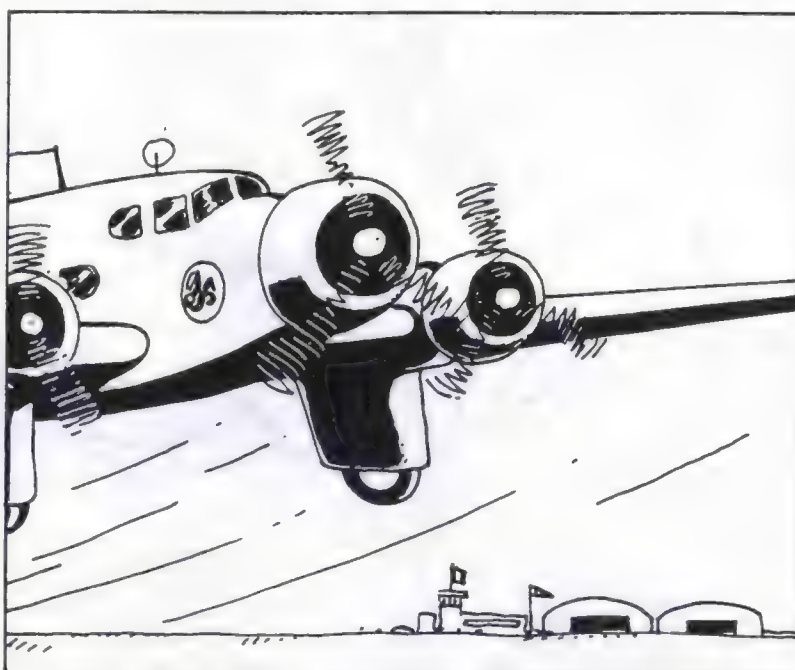
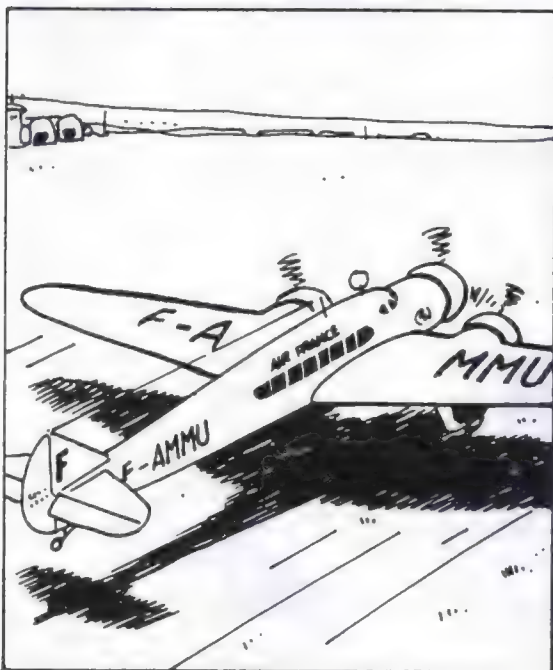
onaardig. Het gaat hierbij om een langlopende serie, waarvan in Amerika nog steeds afleveringen verschijnen en die dus langdurig in het magazine zal kunnen worden opgenomen. Als derde wordt de magnifiek getekende *Blackhawk*-serie van de hand van **Howard Chaykin** afgedrukt. De serie gaat over een Poolse piloot in de tweede wereldoorlog en Chaykin koketteert erin, zoals in al zijn werk, met zijn durf om heikele onderwerpen zoals het fascisme en openlijke sex aan de orde te stellen. Het betreft hier ook een mini-serie, die over zes afleveringen gespreid zal worden. *Cinder en Ashe* zal worden opgevolgd door de *Green Arrow*-serie *The Longbow Hunters* in deel 5 en *Blackhawk* door de *Shadow*-miniserie, ook van de hand van Chaykin. Het geheel levert een verstrooiend leesuurtje op en wanneer de kwaliteit van de eerste vier afleveringen gehandhaafd blijft, is het zeker een aanrader.

Een heel andere tactiek is gevolgd met *Black Orchid*, van de hand van het inmiddels al fameuze duo **Gaiman/McKean**. Ontegenzeggelijk heeft *Black Orchid* grote verhaaltechnische en tekentechnische kwaliteiten, zoals hun eerdere boek *Violent*

Cases. Maar of dat een luxe uitgave van tegen de dertig gulden rechtvaardigt is voor mij de vraag. Daarmee komt de aanschafprijs van iets, dat oorspronkelijk als comicbook is opgezet op het niveau te liggen van het werk van de grote meesters. De verkoopcijfers zullen uiteindelijk uitwijzen, of het strippubliek deze prijs wil betalen, maar een wat soberder uitvoering had mij verstandiger geleken.

JD

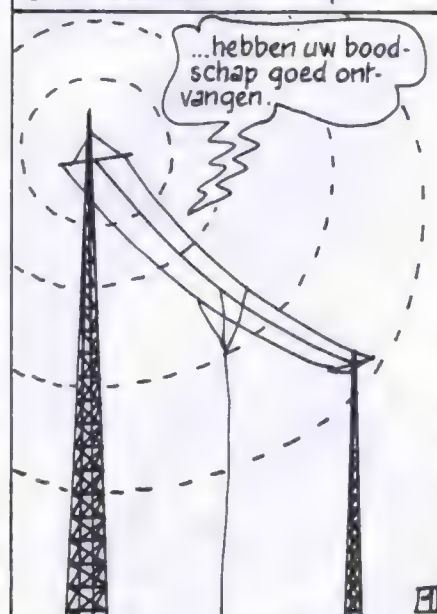
DE BUITENGEWONE AVONTUREN VAN EMIEL MOLENSLOOT

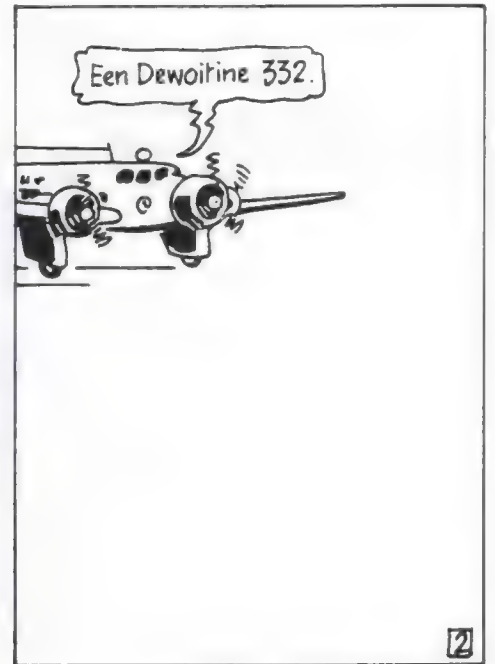
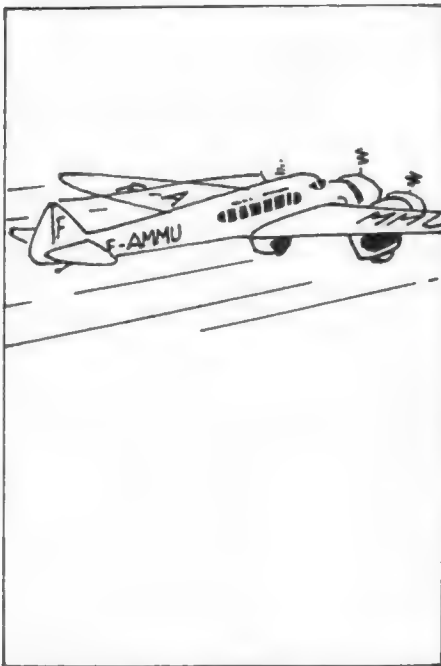

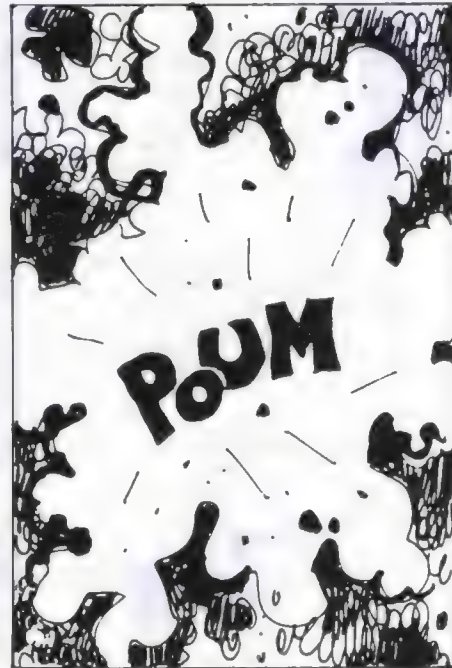
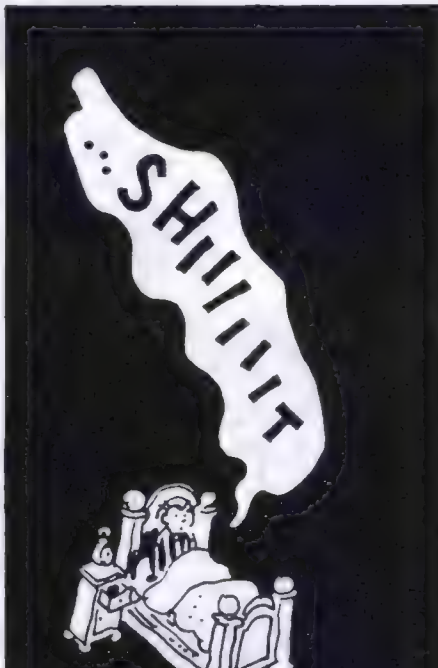
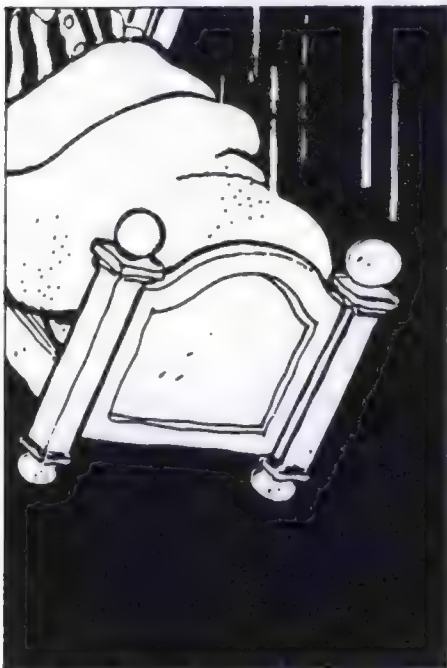
Hallo, hallo... hier Z96450... Het is zover... hij is net opgestegen... precies op tijd... ja, aan zijn kant... plan 6845 wordt tot in de puntjes uitgevoerd... Alles is klaar... Over 2 u., 3 min. en 2 sec... BOEM! Ha! ha! ha!

3628 Kilometer verderop...

Angoulême

Het jaarlijkse stripfestival van Angoulême staat weer voor de deur. Van 24 tot 28 januari vindt dit succesvolle internationale evenement voor de 17e keer plaats. Zoals gewoonlijk heeft men alles gedaan om de stad in het gebeuren te betrekken. In januari wordt in Angoulême een *stripmuseum* geopend en de organisatie heeft een speciaal paviljoen gewijd aan kinderboeken en -strips. Tentoonstellingen zullen gewijd worden aan **Edgar P. Jacobs**, **René Petillon**, de geschiedenis en de toekomst van de strip in Engeland, **Winsor McKay** en **Schuiten** en **Peeters**.

De confrontatie met Grenoble wordt aangeaan.

EdG

Distributie Richard

Stripwinkel Richard stort zich nu ook op distributie van stripboeken. Onder andere de strips van uitgeverij **Blitz** en **Farao** worden door hem verspreid. Richard garandeerde een afname van 1500 exemplaren aan **Ronnie Matton** van **Blitz** en **Farao**. Wanneer je uit gaat van de belofte 48 titels dit jaar, is dit een behoorlijke investering. En dat terwijl je weet dat er voorheen gemiddeld 600 exemplaren van een **Blitz**-album verkocht werden.

HD

Harry Balm

Dickens-fans opgelet. **Harry Balm** bereidt momenteel *Barnaby Rudge* in stripvorm voor. Het verhaal speelt zich in het achttiende-eeuwse Londen af ten tijde van de Gordon-oproer. Hoe en waarin het verhaal gaat verschijnen is nog onbekend.

MN

Les Amis de Jijé

De naam **Joseph Gillain** zegt de doorsnee stripliefhebber misschien niet veel, maar bij het pseudoniem **Jijé** gaat allicht een belletje rinkelen. Hij is immers de geestelijke vader van *Jan Kordaat*, *Blondie* en *Blinkie* en *Jerry Spring*. verder tekende hij als eerste een aantal biografieën in stripvorm (van *Don Bosco* werden tot op heden meer dan 400.000 exemplaren verkocht!) en nam hij *Robbedoes* over van **Rob-Vel**, *Tanguyen Laverdure* van **Uderzo** en *Roodbaard* van **Hubinon**.

De invloed die Jijé op de evolutie van het stripverhaal gehad heeft, wordt meestal echter nogal onderschat. Zelden zal men zijn naam terugvinden in een opsomming van de strip-pioniers van omstreeks de tweede wereldoorlog. Toch was hij voor het weekblad *Spirou* (*Robbedoes*) wat **Hergé** was voor *Tintin* (*Kuifje*). Niet voor niets spreekt men over Jijé en zijn naaste medewerkers soms als de *School van Charleroi*. En die medewerkers/leerlingen mogen er zijn: **Franquin**, **Morris**, **Will** en later ook **Giraud-Moebius** en **Mézières**.

Om aan die vergetelheid en dat gebrek aan erkenning iets te doen, richtten enkele vrienden en liefhebbers van Jijé's oeuvre onlangs een vereniging *Les Amis de Jijé* op (statuten verschenen in het Belgisch Staatsblad van 29 juni 1989). Onder de stichtende leden vinden we onder anderen **Yvan Delporte** (ex-hoofdredacteur van *Robbedoes*), **Hec Lee-mans** (tekenaar van *Bakelandt*) en de weduwe van Jijé terug, en verder enkele verenigingen zoals het *Belgisch Centrum van het Beeldverhaal* en het *Vlaamse Stripgilde*.

Om wat geld in het laatje te krijgen, wordt een reeks niet eerder gepubliceerde posters van voornoemde leerlingen en medewerkers voorbereid. Wie informatie wenst over de vereniging en haar activiteiten kan zich wenden tot **Marie-Blanche Chasseur**, 19 Avenue Parmentier, 1150 Brussel, België. Niet aarzelen. Doen!

MK

Lodewijk

Uitgeverij **Ruud Melse** gaat een boekje uitbrengen met de door **Peter De Smet** getekende grappen van **Lodewijk** uit de *Panorama*. De bedoeling is dat elk boekje voorzien zal zijn van een originele tekening van **Lodewijk**.

HD

Kapitein Rob

In *Stripschrift* nummer 10 van de vorige jaargang meldde ik reeds dat er plannen waren om een *Kapitein Rob*-tentoonstelling te organiseren. Nu is het dan zo ver. In het *Maritiem Museum Rotterdam* is van 19 januari t/m 10 juni de tentoonstelling te bewonderen. Het museum is geopend van dinsdag t/m zaterdag tussen 10 en 17 uur en op zon- en feestdagen van 11-17 uur. Op nieuwjaarsdag en op koninginnedag is het museum gesloten. *Maritiem Museum Rotterdam* is gevestigd aan het *Churchillplein* en te bereiken met tramlijn 3 vanaf *Rotterdam CS*. De entree bedraagt f3,50. Bezoekers tot 16 jaar en bezoekers op woensdag betalen helemaal niets.

AvO

(Advertentie)

Stripwinkel Sjors (Schaffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078-142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht)

Toestand met Van Gogh

De strip van **Dick Matena** over het leven van *Vincent van Gogh* wordt, in tegenstelling tot eerdere berichten, niet meteen in album uitgebracht. Eerst wordt het verhaal, waarschijnlijk vanaf april, voorgepubliceerd in *Kuifje*. Als alles goed is verlopen, heeft U vanaf december de eerste pagina's ook reeds in zwart/wit aangetroffen in *De Toestand*.

Het album staat gepland voor mei/juni en zal behalve in het Nederlands en het Frans ook in het Duits verschijnen, aangezien de rechten reeds zijn verkocht aan Uitgeverij *Carlsen*.

AvO

Stripblad-ellende

Wie dacht dat het stopzetten van *Wordt Vervolgd* uitsluitend symptomatisch is voor de Nederlandstalige stripmarkt vergist zich. We ontvingen een persmededeling van *Dargaud Bénélux*, waarin gemeld wordt dat *Pilote* er na november vorig jaar mee zou stoppen.

'Vermits de financiële vooruitzichten niet voldoende blijken, werd besloten het project voor een heropleving van *Pilote* in een uitvoering voor 'groot publiek' zonder gevolg te laten, dit hoewel een belangrijke groep medewerkers bijeengebracht kon worden, onder leiding van **Michel Greg**, geestelijke vader van *Olivier Blunder*.'

En daar blijft het niet bij. Ook de publicatie van het gerenommeerde *Circus* wordt stopge-

zet, zoals u in het vorige nummer van *Stripschrift* reeds kon lezen.

Eerder in 1988 hield *Tintin Reporter* het reeds voor gezien. Dit blad was een initiatief van de *Stichting Hergé*. De weduwe Hergé kon het namelijk niet eens zijn met de inhoud van het weekblad *Tintin* (niet braaf en moralistisch genoeg?) en trok de rechten op het gebruik van die naam in. De opvolger die zij hiervoor in de plaats stelde, was dus geen lang leven beschoren. Wellicht laat de jeugd van de jaren '80 zich dan toch wat moeilijker betuttelen dan haar voorgangers van de vijftiger jaren. Inmiddels startte uitgeverij *Lombard* eind september van het vorig jaar met een opvolger voor *Tintin*: *Hello Bédé*.

Over de levenskansen van dit nieuwe stripweekblad mag men zich terecht vragen stellen. Het concept van *Tintin* bleef immers onveranderd en toen dit blad verdween gaf men bij *Lombard* toe dat de formule niet werkte. Want zoveel zal duidelijk zijn: hoewel de albumverkoop in de lift zit, verkeren de stripweekbladen in een diepe crisis. Op het ogenblik dat de voorpublicatie van verhalen, die vervolgens onmiddellijk in albumvorm worden uitgebracht, het niet meer lijkt te doen, slagen de stripweekbladen er niet in zich op-nieuw te profileren en weten ze niet goed op welk publiek ze zich moeten richten.

Pilote heeft een cruciale rol gespeeld in het ontstaan van specifieke adolescenten- en volwassenenstrips. Ontevreden over de minachting waarmee de traditionele stripuitgeverijen neerkeken op hun auteurs, starten **René Goscinny**, **Albert Uderzo** en **Jean-Michel Charlier** op 29 oktober 1959 met hun eigen blad: *Pilote*. Met een revolutionair concept: voor het eerst richt men zich tot de adolescenten. Het blad

gaat verder dan wat men tot op dat moment gewend is in *Kuifje* en *Robbedoes*, durft ook taboes te doorbreken. De allergrootsten debutteren bij of werken mee aan *Pilote*: **Druillet**, **Giraud**, **Mézières**, **Gottlib**, **Fred**, **Brétécher**, **Bilal**, **Tardi**, **Schuiten**... En niet te vergeten: onverbrekkelijk verbonden met *Pilote* is *Astérix*. Van een onbekende strip in het eerste nummer, gegroeid tot een fenomenale kaskraker.

De afgelopen 30 jaar kende *Pilote* bergen en dalen, heeft revoluties overleefd en durfde ook nieuwe wegen in te slaan. De laatste jaren bleef het echter bergafwaarts gaan, met het bekende gevolg.

'Dargaud interesseert zich ondanks alles nog steeds aan de strippers,' aldus het eerder genoemde persbericht, 'en momenteel worden verschillende formules bestudeerd om deze sector, die aan de oorsprong ligt van het succes van de 9e kunst, nieuw leven in te blazen.'

Had men daar dan niet eerder werk van kunnen maken?

MK

Stripkalender

Zoals sinds jaren haar gewoonte is, publiceert de Belgische *Fédération des Scouts Catholiques* (de Franstalige katholieke scouts) ook voor dit jaar een kalender die uitsluitend door striptekenaars geïllustreerd werd.

Het thema is deze keer *De scout in het jaar 3000* en we vinden hierover bijdragen van **Dany**, **Colman**, **Dupa**, **Godi**, **Macherot**, **Laudé**, **Lamquet**, **Ernst**, **Geerts**, **Seron**, **Walthery** en **Bosse**. Eerlijkheidshalve moeten we toch kwijt dat het geheel nogal mager uitvalt in vergelijking met vorige jaren. Op **Dany** en de (zoals altijd) uiterst charmante **Geerts** na, ko-

(advertentie)

STRIPSNIPPERS

Alle belangrijke artikelen uit kranten en tijdschriften gebundeld elke maand bij u thuis.

Geïnteresseerd in wat er in de bladen over strips geschreven wordt? Wilt u naast *Stripschrift* meer over strips lezen?

Vanaf 1 januari 1990 is dit mogelijk. Neem een abonnement op de stripknipselkrant 'Stripsnippers'. Elke maand een goed overzicht van minstens 44 pagina's met wat er de vorige maand over strips in de bladen gestaan heeft.

Stripsnippers is een uitgave van Oberon BV in samenwerking met Het Stripschap.

Stort f60,00 op Postbank 5.000.000 of ABN 54 94 11 127 t.n.v. Het Stripschap, Amsterdam. Onder vermelding van *Stripsnippers*, naam en adres.

Een abonnement op een krant is duurder.

men de meeste bijdragen nogal ongeïnspireerd over. Vooral Walthéry (en zijn assistent Lau-dec) levert ondermaats werk af. Iemand van zijn peil onwaardig, zelfs al betreft het hier – naar we aannemen, ook gezien de prijs – een belangeloze medewerking.

Voor slechts Bfr.150/± f8,- (toch wel erg goedkoop) kunt u deze kalender aanschaffen door contact op te nemen met F.S.C., Rue de Dublin 21, 1050 Bruxelles, Belgique (tel. 09-32 2 5124691 of 09-32 2 5118453).

MK

Veel Moebius bij Carlsen

Uitgeverij Carlsen is begonnen met de uitgave van het complete werk van Moebius, ondergebracht in drie series. In de periode oktober 1989-maart 1990 verschijnen maar liefst vier titels. In de serie *Major Grubert* verschijnt deel 1: *Der irre Stander*. De serie *Die Sternwanderer* opent met twee delen: *Die blaue Pyramide* en *Die Garten von Edena*. tenslotte is er de reeks *Universum der Wunder*, die opent met *Arzach*.

Een bijzondere reeks wordt *Gesammelte Werke von Hergé*. Het eerste deel (DM 78,-) bevat *Totor*, *Flup*, *Nenette*, *Pousette und Cochonet* en de twee eerste *Kuifje*-verhalen. Ook van *Kuifje* en de *Alfakunst* is nu een Duitse uitgave beschikbaar (DM 49,50).

In december verscheen het eerste door Carlsen uitgegeven *Comic Jahrbuch*. Voorheen werd dit in pocketvorm uitgegeven door Uhlstein. In het jaarboek onder meer interviews met Ralf König, Robert Crumb en... François Mitterrand. Verder staan er strips in van Schultheiss en Winsor McKay en is iets te zien van strips uit de DDR.

Nieuw bij Carlsen zijn twee vliegeniersseries die wij al lang kenden: *Buck Danny* en *Mick Tangy*. Beide reeksen beginnen niet met de

oudste verhalen, maar ergens middenin de reeks.

Interessant is *Somerset Holmes*, een thriller van Bruce Jones en Brent Anderson die oorspronkelijk in de Verenigde Staten als miniserie verscheen. Ruim 120 bladzijden voor 22 Duitse Markten.

Eerste delen verschijnen bij Carlsen van series die wij al kennen: *Dampierre*, *Lotusbloem*, *Lou Cale*, *Dieter Lumpen*, *Dick Herrisson* en *Theodoor Cleysters*. Het vermelden waard is tenslotte de uitgave van het tweede deel van *Trucker*, een strip van Matthias Schultheiss.

Wie meer wil weten over bovengenoemde en andere uitgaven van Carlsen kan terecht bij het volgende adres: Volckerstrasse 14-20, 2000 Hamburg 50.

HP

Schtärneföifi, Tântän's aabetuür uf Bärndütsch

Oftewel: Duizend bommen, de Avonturen van *Kuifje* in het Bärndütsch.

Vorig jaar waren er reeds avonturen van *Kuifje* beschikbaar in niet minder dan 42 talen en dialecten. Sinds kort is daar een 43ste dialect aan toegevoegd: het Bärndütsch. Zoals de naam al aangeeft, gaat het om het Berns dialect, een variant van het Zwitsers Duits. De albums in het Bärndütsch, *De krab met de gulden scharen* en *Kuifje in Tibet*, zijn meteen ook de eerste stripverhalen die in dit dialect gepubliceerd worden. Naar verluidt reageren zowel het Zwitsers lezerspubliek als de specialisten in het Bärndütsch positief. De albums zijn immers ook bedoeld om personen die niet gewend zijn Bärndütsch te lezen over deze drempel heen te helpen.

De Bernse schrijver Hansruedi Lerch stond in voor de vertaling. Om een tekst te krijgen die voor alle bewoners van Duitstalig Zwitserland te begrijpen is, koos Lerch het dialect dat gesproken wordt in de stad Bern. Blijkbaar is hij nogal gerust over het resultaat. In tegens-

telling tot bijvoorbeeld de publicatie van *Chaland* in het Brusselse dialect is er geen woordenlijst in opgenomen.

Lerch inspireerde zich meer op de originele Franse teksten dan op de Duitstalige versie. *Kuifje* en *Bobbie* (*Tintin* en *Milou* in het Frans) heten daarom niet *Tim* en *Struppi*, zoals in het Duits, maar *Tântän* en *Milou*, ook al omdat veel bijnamen in het Berns afgeleid werden van het Frans.

Uitgeverij Casterman heeft zonder problemen haar toestemming gegeven voor deze uitgave, mede doordat ze volgens hen de zestigste verjaardag van *Kuifje* een extra exotisch tintje bezorgt. Zeker als men in aanmerking neemt dat van beide albums 'slechts' 5000 exemplaren gedrukt zijn en dat ze hier (voor zover ik weet) niet verspreid worden.

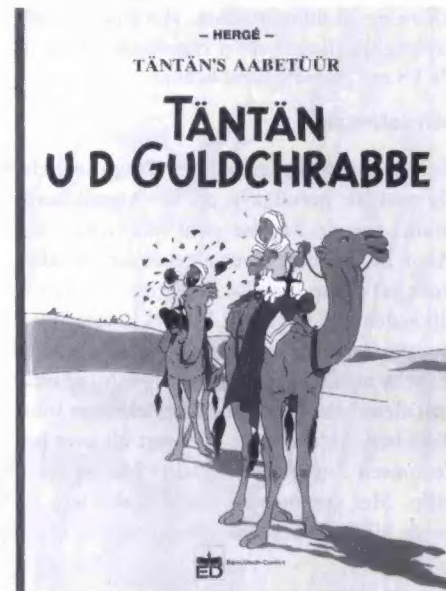
De kans bestaat dat in de toekomst nog drie of vier titels in het Bärndütsch vertaald zullen worden. Markus Rubli, verantwoordelijke voor dit project bij uitgeverij E.D. (Emmentaler Druck), wacht echter nog even tot de balans van de eerste twee delen is opgemaakt. Hij hoopt overigens ook ooit eens de avonturen van *Asterix* in het dialect te kunnen publiceren. Wie in afwachting daarvan de Tântän-albums wil aanschaffen, kan het beste contact opnemen met Emmentaler Druck AG, Mr. M.F. Rubli, Rijk 54 Postfach, 3280 Murten, Der Schweiz.

MK

Grenoble

Voor het tweede achtereenvolgende jaar wordt in Grenoble de *Salon Européen de la Bande Dessinée* georganiseerd. Dit stripfestival is van vrijdag 30 maart tot zondag 1 april voor het publiek geopend. Donderdag 29 maart is voor de uitgevers gereserveerd. Op dit ogenblik is er nog weinig bekend over de geplande tentoonstellingen en evenementen, maar wij houden U op de hoogte.

EdG

Mipcom

De voorbije Mipcom-beurs voor tekenfilm te Cannes zou wel eens de voorbode kunnen zijn van een 'frisse wind die door dat wereldje begint te waaien. De Japanse maatschappijen verliezen terrein: Europa wil niets meer weten van hyperrobots, hypermonsters en supermensen en het geweld in die tekenfilms. Die terugkeer naar de traditionele tekenfilm vertaalde zich te Cannes reeds in enkele akkoorden. Eerst en vooral de terugkeer van *Kuifje* op de buis. *Gédeon*, een productie-maatschappij waarmee Canal+ (betaaltelevisie in Franstalig België en Frankrijk) banden

heeft, *Casterman* en de *Stichting Hergé*, die de belangen van Hergé's creatie beheert, kondigden de stichting aan van een nieuwe maatschappij, *Tintin Communications* en lanceerden een ambitieus programma. Reeds in 1991 zou een tekenfilm naar de avonturen van Kuifje beschikbaar moeten zijn. Het wordt een co-productie met de Franse maatschappij *Ellipse* en het Canadese *Nelvana*. Een andere opgemerkte come-back is die van *Warner*. Na 20 jaar afwezigheid in de tekenfilm, wil zij opnieuw op de voorgrond treden. Daarvoor trok ze vers bloed aan: een kransje producers en tekenaars onder wie niemand minder dan *Steven Spielberg*, die daarmee het

team vervangen van de legendarische *Chuck Jones* en *Friz Freleng*. Op het programma staan onder andere de *Tiny Toon Adventures*, 60 films van 30 minuten, de duurste reeks tekenfilms ooit. Een konijn, een kat en een eend moeten dus het blazen van *Warner Bros* oppoetsen, die verder ook een tekenfilmserie van *Batman* aankondigde. We hadden het kunnen weten...

MK

Mannetje en Mannetje op TV

De strip *Mannetje en Mannetje* van *Hanco Kolk* en *Peter de Wit* komt in oktober op

Independents in de tang

Het gaat niet goed met de kleine uitgevers in de VS. Hoewel het momenteel sterft van de kleine uitgeverijen, krimpt hun marktaandeel aanzienlijk. Bijna alle poen verdwijnt in de zakken van *Marvel* en *DC*. Vooral gezien de onmetelijke populariteit van *Batman* doen de superhelden het beter dan ooit. En daar zijn de meestal non-superheldenuitgevende *Independents* maar weinig mee gebaat. Daarbij komt ook nog eens het vervelende feit dat veel stripwinkels er mee ophouden om *Independent-comics* in voorraad te houden, niemand koopt ze immers. Hierdoor zagen de *Independents* de bestellingen van nieuwe comics ook nog eens slinken. En dat is allemaal erg zonde. Vaak hebben de *Independents* veel meer lef dan de gevestigde uitgevers en brengen daardoor controversiële strips op de markt die anders nooit gepubliceerd zouden worden. Tevens bieden ze aankomend talent een podium om te groeien en te experimenteren. De *Independents* zijn onontbeerlijk voor de verbreding van het medium. Ze zorgen voor vernieuwing en doorstroming. Het zou toch afschuwelijk zijn als enkel superheldenstrips in de VS een bestaansrecht hebben...

Miracleman

Eclipse begon een aantal jaren terug voorzichtig met de heruitgave op de Amerikaanse markt van de Engelse strip *Marvelman* die *Alan Moore* met diverse tekenaars maakte voor het Britse *Warrior Magazine*. Om moeilijkheden met uitgeverij *Marvel* te vermijden doopte men hem om in *Miracleman*. Toen het Engelse materiaal op was vervolgde hij de serie met nieuw materiaal samen met tekenaar *John Totleben*. *Moore* legde alles wat hij over het fenomeen superhelden kwijt wilde in deze strip. Met nummer 16 was zijn pen leeg en zegde hij het superheldendom vaarwel. Maar

niet getreurd: *Miracleman* wordt weer nieuw leven ingeblazen door schrijver *Neil Gaiman* en tekenaar *Mark Buckingham*. *Dave McKean* schildert de covers. *Eclipse* probeert trouwens op een originele manier de lezers aan zich te binden; de covers vormen aan elkaar gepast namelijk één grote poster. Let dus op *Miracleman* vanaf nummer 17: *Book 4, The golden age*. Prijs: \$1.95 per deel.

Semic Juniorpress

Onze Nederlandse superheldenuitgever heeft weer een bomvol programma voor 1990 voor ons in petto. Het eerste wat opvalt zijn twee nieuwe serie-namen, namelijk *Marvel Heroes* en de *Special Serie*. Deze zijn ontstaan omdat men met het dilemma zat dat de winkeliers geen brood zagen in driemaandelijke titels. Deze comics hebben namelijk een piekverkoop in de eerste maand en zodoende vindt men het zonde om ze daarna nog twee maanden in winkel te laten staan zonder dat ze dan nog in grote getale over de toonbank vliegen.

Ruimte in de schappen is kostbaar, dames en heren, dus het moet wel wat opbrengen. Volgens vond *Semic* de nieuwe serienamen uit. Dit heeft tot gevolg dat er nu iedere maand één deel uitkomt van beide series met wisselende helden. De *Special Serie* opent met *Vergelders 29*, de maand daarop *Fantastic Four 29*, gevolgd door *Hulk 29*. Een maand later gaat men weer verder met *Vergelders 30*, daarna *Fantastic Four 30* enz... In plaats van dat de *Specials* drie maanden in de winkel liggen wordt dat nu één maand, maar je moet wel zoals voorheen drie maanden wachten op het vervolg. *Marvel Heroes* kent twee verrassingen namelijk de *Punisher* en *Wolverine*, nu voor het eerst in serie in Nederland. *Conan*, de derde titel, opent de serie. *Punisher* volgt daarna met het verhaal dat in nummer 21 in de originele Amerikaanse serie verscheen namelijk het verhaal *The Boxer*, door *Mike Baron*, de Zweedse tekenaar *Eric Larsen* en inker *Scott Williams*. Als reden voor het niet beginnen bij nummer 1, gaf men aan dat men zo

Miracle Man

zondagochtend bij de VPRO op tv. Hanco en Peter maken in eerste instantie 10 filmpjes van 4 minuten. De films blijven het stripkarakter houden zoals wij die uit het album kennen daar men werkt met foto's en half-animatie. De animatie wordt gedaan door **Hans Buying** van Comic House op zijn Commodore Amiga-computer. Vanaf deze maand worden de opnamen gemaakt.

HD

Leidse Stripdag

In het kader van de vijfde *Leidse Stripdag*, die plaatsvindt op zondag 11 maart, organiseren Buurthuis 't Spoortje en de Leidse Strip Shop

een strip(teken)wedstrijd met als thema: 'Discriminatie: samen in de wereld'. De stripwedstrijd staat open voor alle striptekenaars en -tekenaressen. De minimum leeftijd voor deelname is 12 jaar. Het ingezonden werk hoeft niet het werk van 1 persoon te zijn. Samenwerking is toegestaan. In het kader van de wedstrijd zijn er prijzen ter beschikking gesteld, onder meer een hoofdprijs van tweehonderd gulden. Het thema mag ruim worden geïnterpreteerd. De tekeningen moeten worden uitgevoerd in zwart/wit en de tekenstijl is vrij. De inzending dient te bestaan uit een afgerond getekend stripverhaal van maximaal 4 bladzijden. De

gemaakte strip dient vóór 10 februari in het bezit te zijn van de organisatie. De inzendingen worden beoordeeld, door een deskundige jury, op zondag 11 maart.

Een selectie van het ingezonden werk zal worden gepubliceerd in een album.

Voor inlichtingen kunt u contact opnemen met Hans Edink, tel. 071-210760 of met de Leidse Strip Shop, tel. 071-121802.

De strips kunt u opsturen, met vermelding van naam, adres, woonplaats, leeftijd en telefoonnummer, naar: Buurthuis 't Spoortje, t.a.v. Hans Edink, Bernhardkade 40, 2316 RX Leiden.

AvO

R I P S

door MICHEL NADORP

dicht mogelijk de Amerikaanse serie wil volgen zonder grote achterstand. Hetzelfde geldt ook voor *Wolverine* die begint met nummer 17 uit de VS door Archie Goodwin, John Byrne en Klaus Janson. Prijs per deel: f4,95. Ook gaat deze uitgever, in de serie *Superhelden*, vanaf nummer 40 *Atlantis* valt aan uitbrengen, oftewel de veertien *Annals* die Marvel vorig jaar uitbracht onder de noemer *Atlantis attacks*. Ze spreiden het uit over 6 magazines van 80 pagina's dik die tweemaandelijks zullen uitkomen voor een schappelijk prijsje van f6,95. Dus als je een Amerikaanse annual gemist hebt of je hebt ze allemaal gemist, kun je alsnog naar de winkel rennen.

Batman

Batman bij Baldakijn gaat ook onverdroten voort. Men gaat dit jaar vier specials uitgeven. Ze beginnen met Special 5 met het uitstekende jubileumverhaal *Blind Justice* door Sam

Hamm, Denys Cowan en inkters Giordano en McLaughlin. 144 pagina's, rechte rug, voor f12,95 en da's geen geld, want voor de Amerikaanse versie betaal je nu goud geld. Verschijnt in week 9. Daarna volgt in week 21 John Byrne's *Batman* verhaal *The many deads of Batman*. Als reactie op Alan Moore's proza in de *Watchmen* dacht Byrne: 'Wacht eens, ik schrijf gewoon een comic zonder tekst', maar schrik niet, na eenderde van de Special verschijnen er weer heuse tekstballonnen. Jeetje! Als derde Special is *Batman Year Three* gepland. De vierde is nog niet definitief. En vergeet ook het maandelijkse *Batman*-magazine niet met de beste verhalen uit *Detective Comics* van Grant, Wagner en natuurlijk Norm Breyfogle. Lees en huiver! Tevens opgesierd door tribute-pagina's vanaf nummer 22.

Byrne

Wat voor spannends staat ons verder nog in VS te wachten? Volgens planning wordt John Byrne's *Namor the Submariner* in februari te water gelaten. 'A return to greatness' belooft Marvel voor deze onderwaterprins. We zullen zien hoeveel nummers Byrne het nu volhoudt zonder met slaande ruzie op te stappen...

The Maze

Uitgever Innovation heeft *The Maze Agency* van Comico overgenomen en gaat vrolijk verder met deze serie. Ze brengen zelfs een Special uit met strips getekend door onder anderen Joe Staton, Alan Davis en de Pander-broers. In nummer 12 keert tekenaar Adam Hughes nog een keer terug voor een extra lang verhaal.

NIEUW!

TUIMEL

De Wortels van War

Tekst en
tekeningen:
**FRED
JULSING**

f7,95
Bfr. 150

VERKRIJGBAAR
VANAF
18 SEPTEMBER

T u i m e l & I c h

DE WORTELS VAN WAR

Tuimel is de nieuwe schepping van meestertekenaar Fred Julsing. In opdracht van professor Ich vertrekt Tuimel naar het T'Ai K'Oenmassief, op zoek naar het Enium.

Dit smelters is, volgens de professor, niets anders dan de aloude steen der wijzen. Logisch dat zo'n kostbaar goedje niet voor het grijpen ligt.

Tuimel vindt tal van hindernissen en eigenaardigheden op zijn weg: Drakedrek, één eeuwig soepkokende zeug, Sterfls én War de Moer. Stuk voor stuk fraai ontworpen figuren, perfect acterend in de schitterende decors die Julsing de lezer plaatje na plaatje voorschotelt. Een must voor iedereen die oudervets stripvakmanschap weet te waarderen.

ISBN
90 320 7521 7

UITGEVERIJ OBERON, HAARLEM